

Nr 6.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 december 1951 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 22, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehäft fyra i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 365 av herr *Holmbäck*, och

inom andra kammaren:

nr 397 av herrar *Häckner* och *Larsson* i Stockholm,

nr 463 av herr *Ståhl* samt

nr 481 av herr *Johansson* i Stockholm m. fl.

Vad motionärerna hemställt återgives i det följande.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för det i propositionen framlagda förslaget, ävensom i fråga om de skäl, vilka motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionerna.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Det i propositionen framlagda lagförslaget avser att bereda vidgade möjligheter att utnyttja tvångsmedel vid förundersökning angående spioneri, sabotage och vissa andra mot rikets säkerhet riktade brott. Förslaget har utformats såsom tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken, vars regler bli tillämpliga i den mån särbestämmelser ej meddelas. Innebörden av förslaget är i huvudsak, att möjlighet gives till viss förlängning av anhållningstiden samt att på vissa punkter en komplettering göres av bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken rörande beslag och telefonavlyssning. Tillämpningen av de i lagen meddelade särskilda tvångsmedelsbestämmelserna skall i den mån den handhaves av polis- och åklagarmyndigheterna vara underkastad domstolskontroll.

Lagens giltighetstid begränsas till den 30 juni 1953.

Inledning.

Genom beslut den 7 juli 1950 uppdrog Kungl. Maj:t åt *statspolisintendenten* att utreda frågan om erforderliga åtgärder för att i ett skärpt läge möjliggöra en intensifiering av polisverksamheten för hindrande och uppdagande av spioneri m. m. jämte därmed sammanhängande organisatoriska, personella och ekonomiska spörsmål. Till fullgörande av detta uppdrag överlämnade statspolisintendenten med skrivelse den 1 februari 1951 en promemoria med förslag till organisation av den ifrågavarande polisverksamheten m. m. vid ett skärpt läge. I promemorian hemställdes därjämte om utarbetande av en särskild tvångsmedelslagstiftning enligt vissa i promemorian angivna riktlinjer.

Frågan om ökat skydd mot spioneri och annan landsskadlig verksamhet var även föremål för behandling vid 1951 års riksdags vårsession. I motioner av herr *Andrén m. fl.* (I: 1) samt av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 4) hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående beredskapslagstiftning, avsedd att vid krig eller krigsfara skapa vidgade möjligheter att ingripa mot verksamhet, som hotade rikets yttre eller inre säkerhet, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Första lagutskottet yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 23), att intresset att trygga statens yttre och inre säkerhet i tider av krig eller krigsfara uppenbarligen krävde mer ingripande lagregler än dem som komme i fråga för mera fredliga förhållanden. Någon meningsskiljaktighet torde, framhöll utskottet vidare, icke råda därom, att en lagstiftning i huvudsak motsvarande den som gällde under det senaste världskriget bleve nödvändig för den händelse att läget skulle undergå en skärpning. Skulle riket komma i krig eller ett med krig jämförligt tillstånd inträda, torde ännu mera ingripande lagregler bli ofrånkomliga. Med den försämring som det världspolitiska läget de senare åren undergått hade man tyvärr att räkna med som en praktisk möjlighet att vårt land kunde komma att bli indraget i krigiska förvecklingar eller att i vart fall landets säkerhet kunde bli hotad. Det vore under sådana förhållanden angeläget att de lagstiftnings- och andra åtgärder, som för sådana fall bleve erforderliga, redan nu förbereddes. Med hänsyn till att ett omfattande utredningsarbete på en beredskapslagstiftning — avseende bl. a. vissa tvångsmedel — redan påginge inom Kungl. Maj:ts kansli, fanns emellertid enligt utskottets mening icke anledning för riksdagen att göra framställning i ämnet hos Kungl. Maj:t. På hemställan av utskottet avtog riksdagen motionerna.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 juni 1951 tillkallade chefen för inrikesdepartementet samma dag ledamöterna av riksdagens första kammare numera landshövdingen J. F. Domö och landshövdingen K. J. Olsson samt ledamöterna av riksdagens andra kammare medicine licentiaten O. B. von Friesen, lantbrukaren N. G. Hansson i Skegrie och metallarbetaren

A. S. Hedqvist att tills vidare inom departementet deltaga i överläggningar rörande viss beredskapslagstiftning.

Efter överläggningar i juni 1951 med nämnda personer — med undantag av landshövdingen Olsson, som var förhindrad närvara — upprättades inom justitiedepartementet en promemoria, dagtecknad den 26 juli 1951, med förslag till skärpt lagstiftning om tvångsmedel vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet. Vid promemorian fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål har fogats såsom bilaga (*Bilaga B*) till propositionen. Promemoriaförslaget överensstämmer i stort med det nu framlagda lagförslaget. Utskottet tillåter sig därför att hänvisa till sagda bilaga.

Över promemorian med därvid fogat lagförslag ha avgivits yttranden av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar.

Översikt av gällande bestämmelser om brott mot rikets yttre och inre säkerhet.

Bestämmelser om straff för brott som rikta sig mot *rikets yttre säkerhet* finnas nu upptagna i 8 kap. strafflagen. Där straffbelägges i 1 § *högförräderi*. Sådant brott föreligger vid gärning, som syftar till angrepp mot statens integritet eller som innebär tvång mot de högsta statsorganen. I lagrummet beskrives gärningen såsom handling med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas, eller handling med uppsåt att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras. Fullbordat brott föreligger, så snart handling företagits som innebär fara för uppsåtets förverkligande. Straffet är straffarbete på livstid eller, om faran var ringa, straffarbete mellan fyra och tio år.

I 8 kap. 2 och 3 §§ behandlas *trolöshet i förhandling med främmande makt* resp. *egenmäktighet i förhandling med främmande makt*. För den förra gärningen är straffet straffarbete på livstid eller från och med två till och med tio år. För det senare brottet anges straffet till fängelse eller straffarbete i högst två år; var riket i krig skall dock dömas till straffarbete i högst fyra år. Innebar brottet fara för rikets självbestämningsrätt eller dess fredliga förhållanden till främmande makt, skall dömas till straffarbete från och med ett till och med sex år eller, om riket var i krig, från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Spioneribrottet behandlas i 8 kap. 4—6 §§. Det egentliga spioneribrottet innebär att någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, obehörigen anskaffar, befordrar eller lämnar uppgift rörande förhållande, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga för-

hållanden eller eljest för rikets säkerhet. Såsom exempel på föremål för sådan uppgift nämnes i 4 § försvarsverk, vapen, förråd, import och export. Spioneri föreligger även, om någon med uppsåt som nyss nämnts obehörigen framställer eller tar befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar uppgift av sagda beskaffenhet. Två olika grader av det egentliga spioneribrottet finnas, spioneri och grovt spioneri. För spioneri är straffet straffarbete i högst sex år eller, om brottet är ringa, fängelse. För grovt spioneri skall dömas till straffarbete mellan fyra och tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida spioneri är grovt skall särskilt beaktas om gärningen var av särskilt farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av synnerlig vikt eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrots honom.

Mildare former av spioneri äro de i 8 kap. 6 § upptagna brottstyperna obehörig befattning med hemlig uppgift (6 § första stycket), som icke förutsätter uppsåt att gå främmande makt tillhanda och som straffas högst med straffarbete i två år eller, om riket var i krig, högst med straffarbete i fyra år, samt vårdslöshet med hemlig uppgift (6 § andra stycket), där straffet är fängelse eller böter eller, om riket var i krig, högst straffarbete i två år.

I 8 kap. 7 § straffbelägges s. k. *olovlig underrättelseverksamhet*. Frågan om den straffrättsliga regleringen av sådan verksamhet har upprepade gånger varit föremål för riksdagens prövning. Sin nuvarande lydelse har ifrågavarande paragraf erhållit enligt lag den 18 juni 1949. Brottet definieras så, att någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig. För olovlig underrättelseverksamhet straffas även den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan, som ej är allenast tillfällig. Straffet för olovlig underrättelseverksamhet är högst straffarbete i två år.

Den som offentligen skymfar främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken eller med våld, hot därom, smädelse eller annan missfirmlig gärning förgriper sig mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket eller gör intrång i lokal som innehaves av främmande makts representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes, dömes enligt 8 kap. 8 § för *kränkande av främmande makt* till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år. Om brottet är ringa är straffet allenast böter.

Att utan Konungens tillstånd här i riket värva folk till främmande krigstjänst eller därmed jämförlig tjänst eller förmå folk att olovligen begiva

sig ur riket för att taga sådan tjänst är enligt 8 kap. 9 § straffbart såsom *olovlig värving*. Straffet är fängelse eller böter eller, om riket var i krig, straffarbete i högst två år.

Slutligen straffbelägges i 8 kap. 10 § *tagande av utländskt understöd*, innebärande att man av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse mottar penningar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller annorledes påverka den allmänna mening- en om statsskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse. Straffet är fängelse eller straffarbete i högst två år.

De i 8 kap. 1, 2, 4 och 5 §§, 6 § första stycket och 7 § upptagna brot- ten äro straffbara redan på försöks- och förberedelsestadiet (8 kap. 11 §). Utan Kungl. Maj:ts tillstånd får allmän åklagare ej väcka åtal för brott, som avses i 8 kap. 7—9 §§, ej heller för försök eller förberedelse till brott enligt 7 § (8 kap. 13 §).

Sådana brottsliga handlingar som rikta sig mot *rikets inre säkerhet*, s. k. högmålsbrott, behandlas i 9 kap. strafflagen. Det viktigaste av dessa brott, nämligen *uppror*, är upptaget i 1 §. Upprorsbrottet står i nära an- slutning till högförräderibrottet enligt 8 kap. 1 §. Den betydelsefullaste skiljaktigheten ligger i uppsåtet. Uppror föreligger om någon, med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, företager handling, som innebär fara för uppsåtets förverkligande, och handlingen ej är att bedöma som högförräderi. För uppror ådömes straffarbete på livstid eller, om faran var ringa, straffarbete mellan fyra och tio år.

Den som förövar misshandel å Konungens person eller å regent som är satt i Konungens ställe eller brott mot Konungens eller regentens frihet skall enligt 9 kap. 2 § dömas för *majestätsbrott* till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år. Förövas sådan gärning mot an- nan medlem av konungahuset, är straffet straffarbete i högst sex år; om brottet är grovt, dömes till straffarbete från och med sex till och med tio år eller på livstid. Om majestätsbrott innebär berövande av livet, skall all- tid dömas till livstids straffarbete.

Missfirmelse mot kunglig person, missfirmelse mot riksstyrelsen eller mot riksdagen och skymfande av rikssymbol straffbeläggas i 9 kap. 3—5 §§. Straffet är fängelse eller böter.

Enligt 9 kap. 6 § skall för *väpnat hot mot laglig ordning* dömas, om någon, med uppsåt att brott skall förövas mot allmän säkerhet eller med- borgerlig frihet, samlar eller anför väpnat manskap eller håller det samlat eller förser manskap med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning eller övar det i vapens bruk. För dylik gärning är straffet straffarbete från och med sex till och med tio år.

S. k. *olovlig kårverksamhet* innebär att man bildar eller deltar i samman- slutning, som måste anses vara avsedd att utgöra ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och som icke med vederbörligt tillstånd

förstärker försvaret eller ordningsmakten, eller att man för sådan sammanslutning tar befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, upplåter lokal eller mark för sammanslutningens verksamhet eller understödjer sammanslutningen med penningar eller på annat sätt. Detta förfarande straffbelägges i 9 kap. 7 §, som för brottet stadgar högst straffarbete i två år.

Ytterligare en brottstyp har upptagits i 9 kap., nämligen *svikande av försvarspflicht* (självstympning o. dyl.), som enligt 8 § medför högst straffarbete i två år eller, om riket var i krig, högst straffarbete i fyra år.

I fråga om de i 9 kap. 1, 2, 6 och 8 §§ upptagna brotten straffbelägges även försök; förberedelse är likaledes straffbar beträffande samma brott med undantag för brott enligt 8 § (9 kap. 9 §). De brott som rikta sig mot kunglig person få i allmänhet av allmän åklagare åtalas endast med tillstånd av Kungl. Maj:t (9 kap. 10 §).

I 19 kap. strafflagen ha sammanförts s. k. *allmänfarliga brott*. Bland dessa har i 4 § upptagits *sabotage*. Sådant brott föreligger, om någon förstör eller skadar egendom, som har avsevärd betydelse för rikets försvar, folkförsörjning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i riket, eller genom annan åtgärd, som ej innefattar allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill, allvarligt hindrar eller stör användningen av sådan egendom. Därjämte föreligger sabotage, där någon eljest genom skadegörelse eller annan åtgärd som nyss sagts allvarligt hindrar eller stör den allmänna samfärdseln eller användningen av telegraf, telefon, radio eller dylikt allmänt hjälpmedel eller av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft. Straffet för sabotage är straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Om brottet är grovt, skall för grovt sabotage dömas till straffarbete från och med två till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för rikets säkerhet, för flera människoliv eller för egendom av särskild betydenhet. Försök eller förberedelse till sabotage är ävenledes straffbelagt (19 kap. 11 §).

Av brotten i 19 kap. strafflagen må vidare nämnas *mordbrand* (1 och 2 §§), *allmänfarlig ödeläggelse* (3 §), *spridande av gift eller smitta* (6 §) och *förgöring* (framkallande av allmän fara för djur eller växter medelst gift eller genom att sprida elakartad sjukdom etc., 7 §).

Rättegångsbalkens bestämmelser om tvångsmedel i brottmål.

Förfarandet vid förundersökning i brottmål och de medel som därvid få komma till användning ha noggrant reglerats i den nya rättegångsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1948. Bestämmelser rörande förfarandet i allmänhet vid förundersökningen finnas i 23 kap. Det stadgas där att förundersökning skall inledas, så snart anledning förekommer, att brott som faller under allmänt åtal förövats. Förundersökningen har till uppgift att

utröna vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. Under förundersökningen skall målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. Uppgiften ankommer på polis- och åklagarmyndigheterna. Förundersökningen skall inledas av polismyndighet eller åklagaren; om den inletts av polismyndighet skall åklagaren övertaga ledningen så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller det eljest av särskilda skäl finnes påkallat. Under förundersökningen får förhör hållas med envar som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Den som icke är anhållen eller häktad är icke skyldig att kvarstanna för förhör längre än sex timmar, i undantagsfall tolv timmar (23 kap. 9 §). När förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken (23 kap. 18 §).

Om tvångsmedel som få användas vid förundersökningen meddelas bestämmelser i 24—28 kap. rättegångsbalken. I de nämnda kapitlen i rättegångsbalken behandlas i huvudsak följande särskilda tvångsmedel, nämligen i 24 kap. häktning och anhållande, i 25 kap. reseförbud, i 26 kap. kvarstad och skingringsförbud, i 27 kap. beslag samt i 28 kap. husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

Häktning och anhållande. Häktning får enligt bestämmelserna i 24 kap. ske, om någon på sannolika skäl misstänkes för brott, varå straffarbete kan följa, och det skäligen kan befaras, att den misstänkte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller det finnes anledning antaga att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. Om å brottet icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall häktning ske, om det ej är uppenbart att anledning därtill saknas. Under vissa förutsättningar får häktning ske även om lindrigare straff än straffarbete kan följa på brottet.

Häktning kan endast beslutas av rätten.

Anhållande är ett provisoriskt frihetsberövande i avbidan på häktning. Därest mot någon förekomma skäl till häktning, kan han sålunda i avbidan på rättens beslut därom anhållas. Äro ej fulla skäl till häktning, får den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Anhållningsbeslut kan meddelas även om den misstänkte ej anträffats eller eljest ej är tillstädes. Så snart beslutet om anhållande verkställt, skall anmälan göras hos anhållningsmyndigheten. Därefter skall den anhållne så snart ske kan för förhör inställas inför anhållningsmyndigheten eller för polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret med honom. Detsamma gäller då någon av polisman eller annan gripits såsom misstänkt för brott. Den som anhålles skall erhålla besked om det brott misstanken avser. Den anhållnes husfolk eller

närmaste anhöriga skola även, så snart det kan ske utan men för utredningen, underrättas om anhållandet.

Anhållandet får i regel bestå endast under kort period. I 24 kap. 12 § stadgas att anhållningsmyndigheten, om ej den anhållne frigives, sist dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes till förhör, skall till rätten avlåta framställning om hans häktande. Om emellertid för prövning av häktningsfrågan ytterligare utredning finnes erforderlig, kan med framställningen anstå; dock skall den avlåtas så snart ske kan och senast å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes för förhör. Om ej framställning till rätten göres i enlighet med det sagda, skall den anhållne omedelbart frigivas.

När rätten fått häktningsframställning från anhållningsmyndigheten, skall rätten så snart ske kan hålla förhandling i häktningsfrågan. Om ej synnerligt hinder möter, skall förhandlingen hållas senast å fjärde dagen efter det framställningen inkommit. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, får emellertid, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen. Häktningsförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess frågan kan avgöras. Uppskov får ej äga rum utan synnerliga skäl. Utan den misstänktes begäran får uppskov ej ske längre än fyra dagar. Uppskjutes förhandlingen skall anhållandet fortfara, om ej rätten bestämmer annat.

B e s l a g. Medan kvarstad och skingringsförbud avse att säkra ett visst förmögenhetsvärde, avser beslag omhändertagande av vissa bestämda föremål, som skäligen kunna antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhända eller på grund av brott förverkade. Beslag får enligt de bestämmelser som meddelas i 27 kap. äga rum oberoende av brottets svårhetsgrad eller beskaffenhet. Åtskilliga inskränkningar beträffande befogenheten att taga i beslag gälla emellertid. Sålunda får enligt 27 kap. 2 §, såvida det icke är fråga om brott varå ej kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, hos den misstänkte eller vissa honom närstående beslag ej läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes. Särskilda bestämmelser ha även meddelats om beslag å brev, telegram eller annan försändelse, som finnes i postverkets eller telegrafverkets vård. Sådan handling får tagas i beslag endast om å brottet kan följa straffarbete samt försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag.

Beslag kan beslutas av rätten beträffande föremål, som företes vid rätten eller eljest är tillgängligt för beslag, samt av undersökningsledaren eller åklagaren. Är fara i dröjsmål, får även polisman verkställa beslag, dock ej i fråga om försändelse i post- eller telegrafverkets vård.

Om beslag verkställts utan rättens förordnande, äger den som drabbats av beslaget begära rättens prövning därav.

Beslag skall, såvida åtal ej redan väckts, inom viss tid följas av åtal.

Härom stadgas i 27 kap. 7 §. När rätten förordnar om beslag eller fastställer verkställt beslag, skall den utsätta den tid inom vilken åtal skall väckas. Tiden må därvid ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt. I annat fall skall åtal väckas inom en månad, sedan beslaget verkställdes. Om tiden finnes otillräcklig, äger rätten, om framställning därom göres före utgången av tiden, medgiva förlängning.

För att möjliggöra beslag av försändelse, som väntas inkomma till post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt, har i 27 kap. 9 § befogenhet givits rätten att efter framställning av undersökningsledaren eller åklagaren förordna att dylik försändelse, när den inkommer, skall kvarhållas till dess frågan om beslag blivit avgjord. Förordnande härom skall meddelas att gälla viss tid, högst en månad, från den dag då förordnandet delgavs anstaltens föreståndare. I förordnandet skall intagas underrättelse att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas avsändaren, mottagaren eller annan. När försändelse på grund av förordnandet kvarhållits, skall föreståndaren utan dröjsmål göra anmälan hos den som begärt förordnandet, varvid denne har att omedelbart pröva om beslag skall äga rum.

Om den, från vilken beslag sker, ej är närvarande vid beslaget, skall han enligt 27 kap. 11 § ofördröjligen underrättas därom och hur det förfarits med det beslagtagna. Har försändelse hos post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt tagits i beslag, gäller dock en särskild bestämmelse. I sådant fall skall, så snart det kan ske utan men för utredningen, mottagaren och, om avsändaren är känd, även denne underrättas.

Beträffande behandlingen av beslagtaget föremål ha meddelats vissa föreskrifter, av vilka här må nämnas bestämmelserna i 27 kap. 12 § rörande beslag av post- eller telegraффörsändelse, handelsbok eller annan enskild handling. Sådant handling får icke närmare undersökas, brev eller annan enskild handling ej heller öppnas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. Dock får sakkunnig eller annan som anlitas för utredningen angående brottet eller eljest därvid höres, efter anvisning av sådan myndighet granska handlingen. Äger den som verkställer beslaget ej närmare undersöka handlingen, skall den av honom förseglas. I lagrummet stadgas även beträffande post- eller telegraффörsändelse, att avskrift eller utdrag därav ofördröjligen skall tillställas mottagaren, om det kan ske utan men för utredningen.

I 27 kap. 16 § meddelas bestämmelser om telefonavlyssning. Ingrepp i telefonhemligheten får företas blott i vissa strängt begränsade fall. Sålunda får avhörande av telefonsamtal medgivas endast när fråga är om brott av så allvarlig beskaffenhet, att därå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Rätt att besluta om åtgärden tillkommer endast rätten, som kan upptaga frågan blott på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Beslutet får avse tillstånd till avhörande av samtal till och från tele-

fonapparat som innehaves av den som skäligen kan misstänkas för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom. Tillståndet skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. Beträffande granskning av uppteckning som ägt rum vid samtals avhörande, skall vad i 27 kap. 12 § stadgas om undersökning och granskning av enskild handling äga tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

Under förarbetena till nya rättegångsbalken ifrågasattes att möjlighet skulle beredas undersökningsledaren eller åklagaren att från telefonanstalt erhålla uppgift å telefonsamtal, växlade eller beställda mellan apparat, som kunde antagas ha begagnats eller komma att begagnas av den misstänkte, och annan apparat. Något stadgande härom kom dock icke att inflyta i rättegångsbalken, enär processlagberedningen och föredragande departementschefen ansågo att frågan om sådan åtgärd kunde regleras i administrativ ordning (se prop. 1942: 5 s. 509). Sedermera kom emellertid att i 1929 års telefonreglemente (§ 2 i lydelse jämlikt kungörelse den 26 september 1948) inflyta ett stadgande av innehåll, bland annat, att uppgift om namn å de personer och nummer å de apparater, mellan vilka samtal utväxlats, icke finge, där ej i lag annorlunda stadgades, delges andra än dem, mellan vilka samtalet utväxlats eller som vore innehavare av de vid samtalet använda telefonapparaterna. Samma stadgande återfinnes i 3 § i nu gällande telefonreglemente den 16 mars 1951, nr 132.

Tvångsmedelslagstiftningen och dess tillämpning under det andra världskriget.

Den 10 juni 1938 utfärdade Kungl. Maj:t en hemligstämplad kungörelse, den s. k. säkerhetskungörelsen. Enligt denna kungörelse skulle finnas en allmän säkerhetstjänst i syfte att vid krig eller krigsfara förhindra överbringandet av krigsunderrättelser till obehöriga. I kungörelsen angavs genom en detaljerad uppräkningslista vad som skulle anses såsom krigsunderrättelser. Säkerhetstjänstens verksamhet var enligt kungörelsen uppdelad i två grenar, innefattande den ena övervakning av post-, telegraf-, telefon- och radiotrafik samt trafiken å järnvägar och väg-, sjö- och luftförbindelser, och den andra för dylik övervakning erforderlig spaning efter misstänkta personer. Beträffande de befogenheter, som skulle tillkomma säkerhetstjänstens befattningshavare vid verksamhetens utövande, innehöll säkerhetskungörelsen däremot i övrigt icke några bestämmelser. I kungörelsen utsades, att angående befogenhet för personalen vid säkerhetstjänsten att förordna om beslag, skingringsförbud, hus- och kroppsrensningen samt om övervakning av meddelanden, som befordrades med post, telegraf, telefon och radio eller annorledes, ävensom om kvarhållande av misstänkt person skulle gälla vad därom kunde varda särskilt stadgat.

Redan innan kriget brutit ut, sattes säkerhetskungörelsen delvis i kraft, och från den 12 april 1940 var den i sin helhet i tillämpning.

Vid tiden för krigsutbrottet reglerades de tvångsmedel, som kunde användas vid förberedande utredningar rörande brott, dels i 19 § strafflagens promulgationsförordning och dels i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål. I 19 § strafflagens promulgationsförordning funnos bestämmelser om häktning och kvarhållande av misstänkt person. De tvångsmedel som reglerades i 1933 års lag voro beslag, skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen. Befogenhet att besluta om ifrågavarande tvångsmedel tillkom länsstyrelse, landsfogde, landsfiskal och stadsfiskal ävensom polismästare och polisintendent, som var chef för kriminalavdelning i stad, samt domstol i mål som där handlades. Viss rätt att begagna tvångsmedel tillkom även underordnade polismän. Bestämmelserna om häktning och kvarhållande av misstänkt person överensstämde, med den skiljaktighet som förändrades av att numera endast rätten kan besluta om häktning, i huvudsak med de nu gällande reglerna om häktning och anhållande i rättegångsbalken. Beträffande beslagsreglerna må nämnas att 1933 års lag saknade motsvarighet till stadgandena i 27 kap. 9 och 16 §§ rättegångsbalken rörande kvarhållande av försändelse som väntas inkomma till post eller annan befordringsanstalt och om avlyssning av telefonsamtal.

De i säkerhetskungörelsen förutsatta bestämmelserna om allmänna säkerhetstjänstens befogenheter meddelades i lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m. samt i lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. Båda dessa lagar erhöilo provisorisk karaktär och skulle gälla till utgången av mars 1941. Giltighetstiden för 1939 års lag förlängdes ej. Däremot förlängdes 1940 års lag successivt, sista gången genom lag den 26 maj 1944, enligt vilken 1940 års lag ägde fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1945.

1940 års tvångsmedelslag innefattade mycket mera vittgående befogenheter än den år 1939 utfärdade lagen. De i 1940 års lag angivna åtgärderna fingo tillgripas i den mån så fanns erforderligt för att hindra eller uppbygga brott mot 8 kap. strafflagen eller sådana brott mot 19 kap. samma lag, vilka kunde skada rikets försvar eller folkförsörjning eller dess vänskapliga förbindelser med främmande makt. Sedermera utökades denna förteckning med brott mot den år 1940 tillkomna lagen om straff för sabotage. Åtgärderna fingo emellertid därutöver användas även i den mån det var erforderligt för att hindra att förhållande, vars meddelande till främmande makt kunde förändra skada som nyss nämnts, kom till obehörigas kännedom eller för att vinna utredning om obehörigt utforskande av sådant förhållande eller om överbringande till obehörig av meddelande därom. Under de nu angivna förutsättningarna kunde enligt 1940 års lag beslut meddelas om beslag, skingringsförbud samt hus- eller kroppsrensningen. Vidare kunde beslutas att expediering av post-, telegraf-, järnvägs- eller annan försändelse skulle inställas eller fördröjas eller försändelsens innehåll granskas och censureras

samt att expediering av telefonsamtal skulle inställas eller fördröjas eller samtal avlyssnas eller telefonapparat för viss tid eller tills vidare avstängas för samtal. Genom lag den 21 mars 1941 tillades att det jämväl kunde beslutas att uppgift skulle lämnas från telefonanstalt å utväxlade eller beställda samtal.

Vidare gav 1940 års lag möjlighet att där det befanns erforderligt för ändamål som förut nämnts gripa och kvarhålla personer, vilka misstänktes för att förbereda, utöva eller främja sådan verksamhet, mot vilken lagen riktade sig.

Åtgärd som beslutats med stöd av 1940 års lag fick enligt vad som uttryckligen stadgades icke upprätthållas längre än som erfordrades för att vinna det med åtgärden avsedda ändamålet. Därutöver funnos i lagen vissa särskilda kontrollföreskrifter. I fråga om förfarandet vid beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrensningen, som kunde komma att äga rum med stöd av lagstiftningen, ägde sålunda flertalet bestämmelser i den för vanliga förhållanden avsedda 1933 års lag motsvarande tillämpning. Detta innebar bl. a. att om brott som föranlett beslag eller skingringsförbud ej åtalats inom en månad från åtgärdens verkställande, beslaget eller skingringsförbudet skulle hävas, såvida ej länsstyrelsen eller, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, annan myndighet medgivit att åtgärden finge bestå under viss ytterligare tid. I samband med förlängningen av lagens giltighetstid år 1943 infördes bestämmelser rörande ökad kontroll å förordnanden om granskning av postförsändelser och om avlyssnande av telefonsamtal. Om dylikt beslut meddelats, skulle sålunda anmälan därom med angivande av skälen för beslutet utan dröjsmål göras hos justitiekanslern, som hade att upphäva det samma, om han fann att det icke borde äga bestånd. Enligt den ursprungliga lydelsen av 1940 års lag skulle kvarhållen person, om han ej inom trettio dagar från första dagen av kvarhållandet förklarats häktad, frigivas, såvida ej justitiekanslern medgivit att han finge kvarhållas under viss ytterligare tid, högst trettio dagar. Vid lagens förlängning 1941 ändrades dessa bestämmelser. Ändringen innebar att den tid kvarhållande finge ske utan medgivande av justitiekanslern förkortades till femton dagar samt att justitiekanslern skulle äga giva tillstånd till fortsatt kvarhållande under högst femton dagar varje gång sådant tillstånd hos honom begärdes. Den sammanlagda längsta tiden för kvarhållande, sextio dagar, bibehölls dock. Samtidigt med lagens förlängning för tiden den 1 juli 1944—den 30 juni 1945 förkortades den längsta tiden för kvarhållande till trettio dagar och stadgades att, då någon med stöd av lagen kvarhållits mer än fem dygn, anmälan därom ofördröjligen skulle göras hos justitiekanslern.

Befogenhet att föranstalta om åtgärder som avsågos i 1940 års lag tillkom länsstyrelse, landsfogde och polismästare samt i Stockholm dessutom förste stadsfiskalen och den polisintendent, som var chef för kriminalavdelningen. Kungl. Maj:t kunde emellertid uppdraga beslutanderätt i nu förevarande fall åt befattningshavare, som kunde anses jämställd med de befattningshavare inom åklagarväsendet och polisväsendet som nu nämnts.

Genom 1940 års tvångsmedelslag skedde en utvidgning av säkerhetstjänstens verksamhetsområde. Med stöd av de befogenheter som denna lag ansågs giva säkerhetstjänsten utövade denna under kriget en mycket omfattande både individuell och allmän kontroll över post-, telegram- och telefontrafiken samt person- och godstrafiken med järnväg, båt och flyg. Vid utövande av den allmänna kontrollen fungerade säkerhetstjänsten i praktiken såsom ett allmänt censurorgan. Därjämte hade säkerhetspolisen bl. a. till uppgift att förhindra och uppdaga spioneri- och sabotagebrott och vissa därmed jämförliga brott.

Efter krigets slut avvecklades säkerhetspolisen. Den fortsatta verksamheten för hindrande och uppdagande av spioneri m. m. utövas numera av de ordinära polis- och åklagarmyndigheterna med biträde av statspolispersonal. Statspolisintendenten sörjer för den behövliga samordningen på området. Han samråder därvid med för medborgarsinne kända personer.

Under nu ifrågavarande rubrik redogöres i propositionen för den kritik som riktats mot säkerhetstjänstens verksamhet och för resultatet av parlamentariska undersökningskommissionens utredning på detta område. Utskottet hänvisar i detta hänseende till s. 19—20 i propositionen.

Statspolisintendentens promemoria.

I denna promemoria har statspolisintendenten till en början redogjort för behovet av en tvångsmedelslagstiftning.

I fortsättningen framhölls i promemorian, att den nuvarande ordningen, enligt vilken beslut om användande av tillgängliga tvångsmedel i väsentlig grad meddelades av domstol, vore ur många synpunkter olämplig. Härom anfördes bl. a. följande.

Domstolarna besitta vanligen icke den allmänna kunskap om bakomliggande förhållanden, som är en grundförutsättning för nu ifrågavarande spörsmåls rätta bedömande. Särskilt i mera tillspetsade situationer måste tvångsmedlen — ofta nattetid och utom vanlig tjänstetid — snabbt kunna beslutas. Det torde icke vara möjligt om beslutanderätten skall tillkomma domstolarna. Härtill kunna läggas de risker ur sekretesssynpunkt, som äro förbundna med den hos myndigheter ej sällan förekommande mindre noggranna förvaringen av hemliga handlingar.

I anslutning till vad som vidare anfördes i promemorian föreslog statspolisintendenten att en lagstiftning snarast måtte genomföras i huvudsaklig överensstämmelse med 1940 års tvångsmedelslag. Brottskategorierna borde emellertid utökas med 9 kap. 1, 2 och 6 §§ strafflagen. Härjämte borde vissa formella ändringar göras, framför allt på grund av nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Eftersom riket icke befunne sig i krig, vore emellertid vissa modifikationer att tillråda. Sålunda borde den längsta tiden för anhållande bestämmas till trettio dagar. När någon med stöd av bestämmelserna skulle kvarhållas mer än fem dagar, borde anmälan härom ofördröjligen göras hos justitiekanslern, som skulle pröva huruvida åtgärden vore

befogad. Från polis- och åklagarmyndigheternas sida vore det ett bestämt önskemål att åtgärder enligt tvångsmedelslagstiftningen underkastades en noggrann kontroll. Med hänsyn härtill föreslog statspolisintendenten — utöver vad nyss anförts om kontroll av anhållningsbeslut — att polis- och åklagarmyndigheternas samtliga beslut i ärenden rörande trafikmedelskontroll under fred omedelbart skulle underställas justitiekanslern för prövning. Det syntes vara en angelägen uppgift för de personer, med vilka statspolisintendenten skulle samråda i frågor av större vikt, att taga del av dessa beslut. Genom sistnämnda förfarande säkrade man på grund av rådets sammansättning frågornas bedömande jämväl ur medborgerliga synpunkter. Under krig borde kontrollförfarande av detta slag icke förekomma.

Justitiedepartementets promemoria.

Såsom i inledningen anmärkts har inom justitiedepartementet upprättats en den 26 juli 1951 dagtecknad promemoria med förslag till skärpt lagstiftning om tvångsmedel vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet.

I promemorian uttalas till en början, att det med hänsyn till de synpunkter som framförts bl. a. av statspolisintendenten syntes befogat att nu vidtaga en viss skärpning av tvångsmedelslagstiftningen. Vid utformningen av lagregler i detta syfte borde självfallet beaktas de erfarenheter som vunnits vid tillämpningen av 1940 års tvångsmedelslag.

Det i promemorian framlagda förslaget begränsar sig till en utvidgning av gällande lagstiftning rörande individuella ingripanden. Det framhålles i promemorian att en allmän kontrollverksamhet ej borde ske utan mycket noggranna överväganden av de ömtåliga spörsmål som uppkomme i sammanhanget. Frågan därom syntes vara att hänföra till sådana åtgärder som borde förberedas för att eventuellt sättas i tillämpning, om en ytterligare allvarlig skärpning av läget skulle inträda. Vidare har i promemorian förutsatts att bekämpandet av spioneri och liknande brott skulle liksom för närvarande handhavas av de ordinära polis- och åklagarmyndigheterna med biträde vid spaningsverksamheten av statspolisen och att den utvidgning av tvångsmedelslagstiftningen som i nuvarande läge kunde befinnas erforderlig således skulle helt anknyta till den bestående organisationen.

Beträffande den tekniska utformningen av de erforderliga lagbestämmelserna uttalas i promemorian att lagstiftningen borde utformas såsom tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken. Härigenom ernådde man bl. a. att balkens stadganden bleve tillämpliga i allt, varom särbestämmelser ej meddelats. Vid utformandet av tvångsmedelsbestämmelserna syntes det angeläget, framhålles vidare i promemorian, att undvika de vaga och obestämda formuleringar som 1940 års lag begagnade vid angivandet av förutsättningarna för ingripande. Användningen av tvångsmedlen borde liksom enligt rättegångsbalken uttryckligen anknyta till förefintlig-

heten av misstanke om brott. En lagstiftning i ämnet borde sålunda i detta hänseende konstrueras i överensstämmelse med föregångaren till 1940 års tvångsmedelslag, d. v. s. lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 kap. eller 19 kap. strafflagen m. m. Med hänsyn till straffbestämmelsernas nuvarande utformning borde enligt promemorian kompletterande stadganden rörande användande av tvångsmedel meddelas rörande följande brott, nämligen högförräderi (8 kap. 1 §), spioneri (8 kap. 4 och 5 §§), obehörig befattning med hemlig uppgift (8 kap. 6 § första stycket), olovlig underrättelseverksamhet (8 kap. 7 §), uppror (9 kap. 1 §), majestätsbrott (9 kap. 2 §), väpnat hot mot laglig ordning (9 kap. 6 §) samt sabotage (19 kap. 4 §). Samtliga dessa brott vore av sådan svårhetsgrad att straffarbete inginge i strafflatituden. De ökade möjligheterna till ingripande borde avse även försök och förberedelse, som beträffande alla ifrågavarande brott straffbelagts.

Vad angår de särskilda punkter där avsteg från rättegångsbalkens bestämmelser kunde ifrågakomma har i promemorian först upptagits frågan om möjlighet till förlängning av anhållningstiden. Härom anföres i promemorian bland annat.

Utredningen av brott om vilka nu är fråga kräver ofta avsevärd tid, beroende på att de i allmänhet äro av komplicerad beskaffenhet med ett flertal personer inblandade. Enligt 1940 års tvångsmedelslag medgavs också en avsevärd förlängning av tiden; ursprungligen tilläts kvarhållande ända upp till sextio dagar, vilken tid dock sedermera förkortades till trettio dagar. Av den statistik rörande anhållanden under kriget av säkerhetstjänsten eller på dess föranstaltande, som redovisats i undersökningskommissionens betänkande (s. 246), framgår att möjligheten till kvarhållande under längre tidrymd än fem dagar utnyttjades i ett ganska stort antal fall. Statistiken visar bl. a. att tiden för kvarhållandet i allmänhet varit längre i de fall som lett till åtal. Undersökningskommissionen har icke gjort något särskilt uttalande i anslutning till den ifrågavarande statistiken. Med hänsyn till behovet av en skärpt övervakning av spioneri- och sabotagebrott synes det önskvärdt att möjlighet till utsträckning av anhållningstiden åter införes. Såsom förutsättning torde böra anges att längre tid än den i 24 kap. 12 § rättegångsbalken angivna finnes oundgängligen erforderlig för ytterligare utredning av häktningsfrågan. På sätt föreslagits av statspolisintendenten synes längsta anhållningstiden böra bestämmas till trettio dagar.

I promemorian föreslås vidare vissa kompletteringar av rättegångsbalkens bestämmelser i 27 kap. rörande beslag och telefonavlyssning. Beträffande regeln i 27 kap. 2 § andra punkten angående beslag å vissa skriftliga meddelanden föreslås den jämkningen att vid förundersökning angående de förut uppräknade brotten beslag skall få ske, oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. I fråga om kvarhållande av försändelse enligt 27 kap. 9 § anföres i promemorian att inhämtande av förhandstillstånd av rätten under vissa förhållanden kunde innebära omgång och tidsutdräkt som kunde försvåra utredningsresultatet. I sådana fall där ett snabbt ingripande vore av nöden för att icke utredningsresultatet skulle äventyras borde därför be-

slutanderätten anförtros undersökningsledaren eller åklagaren. Anmälan som avsåges i 27 kap. 9 § tredje stycket borde för sådant fall göras hos den som meddelat förordnandet.

Bestämmelserna i 27 kap. 16 § om telefonavlyssning vore enligt promemorian i behov av komplettering i flera hänseenden, såvitt anginge här ifrågavarande brott. Härom anföres bl. a. följande.

Tvångsmedlet bör få komma till användning beträffande samtliga de förut uppräknade brotten, oavsett att å vissa av dem kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Vidare synes det i vissa fall kunna innebära ett hinder för brottsutredningens effektivitet att förordnande om telefonkontroll får avse endast samtals avhörande. Om det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen, bör det även vara tillåtet att inställa eller fördröja expedieringen av samtal eller att avstänga telefonapparaten. Understundom torde det även kunna vara av betydelse för utredningen att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller uppgift å telefonsamtal, som utväxlats eller beställts mellan den misstänktes apparat och annan apparat. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen¹ anses denna fråga emellertid kunna regleras i administrativ ordning. Giltighetstiden för förordnande om telefonkontroll är enligt 27 kap. 16 § högst en vecka. Med hänsyn till den ofta komplicerade beskaffenheten hos de brottsutredningar varom här är fråga synes maximtiden för tillståndets giltighet böra förlängas till en månad. Även beträffande telefonkontrollen torde brottsutredningens effektivitet understundom kunna bli lidande av att tillstånd måste inhämtas av rätten. Under samma förutsättning, som förut angivits i fråga om förordnande jämlikt 27 kap. 9 § om kvarhållande av försändelse, bör förordnande om telefonkontroll få meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Beträffande de övriga i rättegångsbalken reglerade tvångsmedlen, nämligen reseförbud, kvarstad och skingringsförbud, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning, föreslås i promemorian icke några ändringar. Det uttalas att dessa tvångsmedel i nuvarande läge torde fylla sin funktion även såvitt anginge den mot rikets säkerhet riktade brottsliga verksamheten.

En fråga, som i promemorian ägnats särskild uppmärksamhet, gäller kontrollen över tillämpningen av den föreslagna utvidgade tvångsmedelslagstiftningen. Rörande denna fråga anföres att en granskning av vidtagna åtgärder syntes böra ske genom särskilt kontrollorgan i samtliga de fall, där utvidgade befogenheter tillerkändes undersökningsledaren och åklagaren. Med anknytning till de grundsatser som tillämpats vid utformningen av rättegångsbalkens tvångsmedelsbestämmelser borde övervakningen anförtros åt rätten. Beträffande den föreslagna möjligheten till förlängning av anhållningstiden syntes kontrollen böra insättas så snart anhållningstiden överskred tio dagar. Om undersökningsledaren eller åklagaren kvarhölle den anhållne mer än tio dagar utan att häktningframställning ingåves till rätten, skulle alltså anmälan därom med angivande av skälen omedelbart göras hos rätten. Likaså skulle anmälan hos rätten ofördröjligen göras när undersökningsledaren eller åklagaren med stöd av de föreslagna särskilda bestämmelserna meddelat förordnande

¹ Hänvisningen avser uttalandena under förarbetena till nya rättegångsbalken, se ovan s. 10.

om beslag å skriftlig handling eller om kvarhållande av försändelse eller om telefonkontroll. Rätten skulle skyndsammast möjligt upptaga anmälan till prövning och, om rätten funne den anmälda åtgärden obefogad, omedelbart meddela beslut om den anhållnes frigivande resp. upphäva förordnandet.

I promemorian anföres att av domförhållningsreglerna i 1 kap. 4 och 11 §§ rättegångsbalken torde följa att vid handläggning av anmälan varom nu vore fråga häradsrätt vore domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Några föreskrifter om att rätten i anledning av inkommen anmälan skall hålla förhandling (jfr 24 kap. 13 § och 27 kap. 6 §) ha, med hänsyn till arten av de förundersökningar det här gäller, ej ansetts böra föreslås.

De personer, med vilka enligt vad förut anmärkts samråd ägt rum vid upprättande av lagförslaget, ha anslutit sig till detsamma, dock utan att de i alla detaljfrågor fattat någon definitiv ståndpunkt.

Yttrandena.

I de avgivna remissyttrandena tillstyrkes så gott som enhälligt, att en lagstiftning enligt de i promemorian uppdragna riktlinjerna nu genomföres. Behovet i rådande läge av en skärpning av tvångsmedelsbestämmelserna såvitt angår brott mot rikets säkerhet understrykes starkt på flera håll. *Förste stadsfiskalen i Göteborg* ger följande karakteristik av polis- och åklagarmyndigheternas arbete för bekämpande av de brott, varom nu är fråga.

Den verksamhet, som erfordras till skydd mot spioneri och andra brott mot rikets yttre och inre säkerhet, karakteriseras av att myndigheterna ställas inför uppgifter av väsentligen preventiv art. Även om en handling är att betrakta som ett fullbordat spioneribrott i lagens mening, kommer den skadebringande effekten därav icke — såsom fallet är vid brott i allmänhet — till synes i samband med utförandet av själva handlingen. Denna omständighet medför att uppgiften måste inriktas icke blott på att upptäcka förövaren av brottet utan även att uppdaga, huruvida brott över huvud taget ägt rum. Med hänsyn härtill samt de skickligt kamouflerade former under vilka det moderna spioneriet med stöd av omfattande organisatoriska och ekonomiska resurser bedrivs ävensom de vitala intressen som stå på spel måste skyddet upprätthållas genom anlitan av delvis andra tekniska metoder och tillämpning av mera vittgående processuella tvångsmedel än vid undersökningen rörande vanliga brott.

Bland remissinstanserna saknas icke representanter för den åsikten, att det föreliggande lagförslaget icke täcker behovet.

Av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna är det blott *advokatsamfundets styrelse*, som anför betänkligheter mot en lagstiftning i nuvarande läge enligt förslagets grunder. Styrelsen ifrågasätter lagstiftningens behövlighet under rådande förhållanden och anser, att förslaget i vissa hän-

seenden innehåller bestämmelser, mot vilka ur rättssäkerhetssynpunkt vä-
gande erinringar kunna framställas.

Vad angår frågan om kretsen av brott, å vilka den ifrågasatta lagstiftningen bör göras tillämplig, ha i yttrandena framkommit flera förslag om utvidgning i jämförelse med det i promemorian framlagda lagförslaget. *Hovrätten för Nedre Norrland, länsstyrelsen och landsfogden i Göteborgs och Bohus län, statspolisintendenten, förste stadsfiskalen i Stockholm samt stadsfiskalen Ryhninger* anse, att ytterligare brott enligt 8 kap. strafflagen borde medtagas, i första hand tagande av utländskt understöd enligt 10 §. Rörande det i sistnämnda lagrum avsedda förfarandet framhåller *stadsfiskalen Ryhninger*, att detsamma i viss mån kunde anses vara en försvagad form av högförräderi, i den mån sådan verksamhet toge sig uttryck i fjärrstyrd propaganda här i landet. Med hänsyn å ena sidan till den betydande fara, som sådan brottslig verksamhet otvivelaktigt innebure för vårt lands säkerhet, och å andra sidan till de avsevärda svårigheter, som kunde uppkomma vid uppspårandet och utredningen av sådant brott, syntes det vara ett vitalt intresse, att den utvidgade tvångsmedelslagstiftningens bestämmelser bleve tillämpliga även å denna form av brottslighet. *Överbefälhavaren och landsfogden i Malmöhus län* yrka, att trolöshet i förhandling med främmande makt enligt 8 kap. 2 § upptages i brottsförteckningen; *överbefälhavaren* föreslår vidare egenmäktighet i förhandling med främmande makt enligt 8 kap. 3 §.

Beträffande 9 kap. strafflagen ha *Göta hovrätt, statspolisintendenten, landsfogden i Malmöhus län och stadsfiskalen Ryhninger* förordat att brottsförteckningen utökas med olovlig kårverksamhet enligt 7 §. *Statspolisintendenten* erinrar om att han i sin promemoria den 1 februari 1951 ansett sig kunna avstå från att yrka, att lagstiftningen skulle omfatta olovlig kårverksamhet. Han fäster emellertid uppmärksamheten på vissa under senare tid inträffade vapenstölder från militära förråd. Även om kårverksamheten ur här ifrågavarande synpunkter bleve verkligt farlig först i det ögonblick den kunde sägas utgöra förberedelse till högförräderi eller uppror och i sådant fall redan enligt förslaget kunde föranleda tillgripande av tvångsmedel, syntes det dock uppenbart, att man, därest dessa icke kunde insättas förrän i det skede då viss utredning redan vunnits om syftet med verksamheten, riskerade att den med befogenheterna avsedda hjälpen komme för sent för att man i tid skulle kunna oskadliggöra en sådan organisation.

En utvidgning av lagstiftningens tillämplighet såvitt angår 19 kap. strafflagen påyrkas av *hovrätten för Nedre Norrland, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, länsstyrelsen i Norrbottens län, statspolisintendenten, landsfogden i Malmöhus län och stadsfiskalen Ryhninger*. Det framhålles, att de straffbelagda gärningar som anges i 19 kap. 1, 2 och 3 §§ kunna rikta sig mot sådana objekt som avses i 19 kap. 4 §, varvid dock straff icke torde böra utmätas enligt sistnämnda lagrum utan gärningarna bestraffas såsom mordbrand, resp. grov mordbrand eller allmänfarlig ödeläggelse. Straffsatserna

för dessa brott vore strängare än i 19 kap. 4 §. De i 19 kap. 6 och 7 §§ angivna brotten — spridande av gift eller smitta samt förgöring — kunde särskilt som led i en biologisk krigföring medföra samma allvarliga följder som sabotage även i sådana fall, då gärningen i fråga icke riktade sig mot sabotageobjekt, som avsåges i 19 kap. 4 §.

Förslaget om förlängning av anställningstiden (1 § i promemorians lagförslag) har i allmänhet icke föranlett några väsentliga erinringar i yttrandena. *Advokatsamfundets styrelse* ställer sig dock i överensstämmelse med sin allmänna inställning till lagförslaget avvisande.

En jämkning av förslaget i nu ifrågavarande del förordas av *förste stadsfiskalen i Göteborg*, som med hänsyn till den karaktär av ett renodlat straffprocessuellt tvångsmedel som häktning sinstitutet äger enligt nya rättegångsbalkens bestämmelser icke anser tillräcklig anledning föreligga att utsträcka anhållningstiden under så lång tidrymd som skett enligt förslaget. Han framhåller att förhållandena tedde sig annorlunda under den tid då 1940 års tvångsmedelslag ägde tillämpning, eftersom häktning då innebar inledande av åtal. Ehuru arten av de brott som avsåges i lagförslaget och därav betingade utredningssvårigheter otvivelaktigt påkallade en förlängning av gällande anhållningstid kunde det dock ifrågasättas om denna behövde utsträckas längre än till förslagsvis tolv dagar, innebärande att häktningsframställning skulle avlåtas senast å tolfte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör. Förste stadsfiskalen ifrågasätter emellertid jämväl, huruvida icke behov kunde anses föreligga av en förlängning av den i 23 kap. 9 § rättegångsbalken stadgade tid, varunder någon finge kvarhållas för förhör.

Vad angår kompletteringarna av rättegångsbalkens bestämmelser i 27 kap. rörande beslag och telefonavlyssning är det endast *advokatsamfundets styrelse* som framfört betänkligheter mot de i promemorieförslaget upptagna reglerna härom. Åtskilliga remissinstanser ha på olika punkter ifrågasatt utvidgningar i sagda regler.

Stadsfiskalen Ryhninger har upptagit frågan om underrättelseskyldighet vid beslag i allmänhet och föreslår att i den nya tvångsmedelslagstiftningen måtte intagas en bestämmelse, som med avvikelse från stadgandet i 27 kap. 11 § första punkten rättegångsbalken medgäve att, då beslag skedde i samband med brott som avsåges i lagen, vederbörande skulle underrättas om beslaget först då så kunde ske utan men för utredningen. Behov av en dylik avvikelse från rättegångsbalkens regler förelåge särskilt med hänsyn till att vid utredning rörande brott mot rikets säkerhet insamlandet av bevis i regel skedde i samband med spaningsarbetet. Han anför i detta sammanhang följande exempel.

I enlighet med nu gällande tvångsmedelslagstiftning kan personal från säkerhetstjänsten under spaningsarbete vidtaga hemlig husrannsakan hos den misstänkte och därunder göra iakttagelser av värde för utredningen. Om det skulle visa sig nödvändigt att i samband därmed medtaga något föremål för närmare undersökning, kan detta emellertid ej ske med mindre än att föremålet tages i beslag. Enligt nuvarande bestämmelser måste i sådant fall den misstänkte omedelbart underrättas om åtgärden och därigenom blir spaningsarbetet känt för honom. Om vid husrannsakan hos en för spioneri misstänkt person anträffas filmrullar, äger polisen ej medtaga dessa rullar för undersökning med mindre än att de tagas i beslag och den misstänkte underrättas. I ett annat fall kan grundad anledning till misstanke föreligga, att medlemmarna i en spionerorganisation korrespondera med varandra med användande av osynlig skrift. Därest i dylikt fall vid husrannsakan i en av medlemmarnas bostad eller av denne begagnat laboratorium kemikalier anträffas, som kunna misstänkas användas för detta ändamål, har undersökningsledaren icke rätt att låta taga prov av dessa kemikalier för analys och undersökning i och för konstaterande av det osynliga bläckets art eller för utrönande av vilket slag av framkallningsvätska, som användes, utan att beslag sker och den misstänkte underrättas.

Frågan om kontrollen över tillämpningen av den föreslagna utvidgade tvångsmedelslagstiftningen (5 § i förslaget) har i yttrandena ägnats ett livligt intresse. Allmänt kommer den uppfattningen till uttryck att en effektiv kontroll är påkallad. Rörande behovet av och syftet med ett kontrollförfarande anför *justitiekanslersäm- betet* följande.

Att kontroll bör åvägbringas torde vara tydligt. Anledningen härtill är kanske dock icke främst att söka i den uppfattningen, att polis- och åklagar- myndigheternas åtgärder ofta skulle vara i behov av korrigerings. Den erfarenhet justitiekanslersämbetet förvärvade av myndigheternas handhavande av tvångsmedlen under den tid justitiekanslern fungerade som mera all- mänt kontrollorgan i ifrågavarande hänseende, d. v. s. under senare skedet av den sist förflutna krigstiden, giver närmast vid handen, att åtgärder av förevarande slag i allmänhet blevo föremål för allsidigt övervägande. Det torde också av olika skäl kunna förväntas, att nämnda myndigheter med en utvidgning av deras befogenheter att anlita tvångsmedel komma att vinn- lägga sig om särskild omsorg vid prövningen av hithörande frågor. Å andra sidan kan vid en helt okontrollerad verksamhet på detta ömtåliga område missbruk oförmärkt insmyga sig och — vad som kanske är viktigare — den föreställningen i allt fall lätt uppkomma, att tvångsmedlen icke i allo hand- havas på sätt som bör ske.

Advokatsamfundets styrelse uttalar i denna fråga, att det icke utan fog kunde sägas, att kontrollspörsmålet vore den viktigaste frågan i detta sam- manhang, ty om blott en betryggande kontroll kunde anordnas, bortföлле åtskilliga av de betänkligheter som med hänsyn till den enskildes krav på rättssäkerhet eljest måste resas mot en lagstiftning av förevarande slag.

En inskränkning av kontrollförfarandet förordas av *förste stadsfiskalen i Göteborg*, som i anslutning till sitt förut omförmälda förslag om begränsning av längsta tidsfristen för avlåtande av häktningsframställning till tolv dagar uttalar, att med sålunda genomförd begränsning anledning saknades att införa särskild kontroll i detta avseende.

Beträffande frågan av vilket organ kontrollen skall handhas komma delade meningar till uttryck. Bland dem som uttryckligen ansluta sig till promemorians förslag att kontrollen skall anförtros åt rätten märkas *Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *föreningen Sveriges häradshövdingar*. Föreningen gör dock den reservationen, att det vid ett skärpt utrikespolitiskt läge, då ingripanden av här ifrågavarande slag kunde väntas förekomma i ett stort antal, borde övervägas att inrätta ett särskilt kontrollorgan, när det dels kunde bli svårt för domstolarna att medhinna utövan- det av denna granskning dels ock med hänsyn till behovet av en enhetlig prövning måste anses önskvärt att granskningen utövades av en enda myndighet.

Lämpligheten av att göra rätten till kontrollorgan ifrågasättes av *justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet, Svea hovrätt, överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, statspolisintendenten, förste stadsfiskalen i Göteborg, polismästaren i Stockholm, poliskammaren i Malmö* och *advokatsamfundets styrelse*. Invändningarna gå i huvudsak ut på att domstolarna icke vore närmare förtrogna med de arbetsuppgifter, som på ifrågavarande område åläge polis- och åklagarmyndigheterna, och att det med hänsyn härtill och till domstolarnas arbetssätt vore lämpligare att lägga kontrollen i händerna på annat organ. I anslutning härtill framhålles, att värdet ur rättssäkerhetssynpunkt av kontroll genom rätten väsentligt reducerades genom att förhandling inför rätten icke skulle äga rum. Vidare kommer den uppfattningen till uttryck, att kontrollen borde centraliseras i syfte att få till stånd en enhetlig praxis vid tillämpningen av den utvidgade tvångsmedelslagstiftningen.

Justitiekanslersämbetet föreslår att kontrollen lägges å en mera administrativt betonad myndighet och utvecklar närmare de berörda synpunkterna på följande sätt:

Lägges kontrollen å rätten, synes böra tagas i beräkning, att domstolarna — som i sin vanliga verksamhet till grund för beslutade åtgärder helt naturligt måste kräva fullt betryggande utredning — skulle bli benägna att uppsiälla större fordringar för att godkänna en beslutad åtgärd än som är förenligt med polisarbetet i de utredningar varom här är fråga och som också överensstämmer med lagstiftningens rätta innebörd. Att bestämt förutsäga, huru domstolarna skola bedöma till dem hänskjutna spörsmål, är naturligtvis icke möjligt, och det kan självfallet ej heller uteslutas utan är tvärtom snarare sannolikt, att utgången kan växla hos olika domstolar. Men därest ett generellt uttalande skall göras, synes det ligga närmast till hands att befara, att domstolarna snarare anlägga ett betraktelsesätt sådant som det angivna än ett motsatt. En kontroll, lagd hos domstolarna, torde också på grund av det mera formbundna arbetssätt, som utmärker domstolarna, kännas tyngande för polis- och åklagarmyndigheterna och därigenom i sin mån verka hämmande å dem.

Om ämbetet således räknar med risk för en viss minskning i effektiviteten av polisarbetet, därest övervakningen uppdrages åt domstolarna, är det måhända å andra sidan möjligt, att den enskildes rättssäkerhet kan främjas, om tillsynen ankommer å ett organ, som på grund av sin ställning mera än domstolarna är i tillfälle att vidtaga åtgärder till komplettering av ut-

redningen. Om exempelvis anlitande av visst tvångsmedel framstår såsom önskvärdt men tvekan råder om dess fortsatta bestånd, föreställer sig ämbetet, att det är lättare för en administrativ kontrollmyndighet än för en domstol att med vederbörande befattningshavare inom polis- eller åklagarsväsendet öppet diskutera behovet av åtgärden och överlägga om ytterligare utredning till vinnande av säkrare hållpunkter för att bedöma frågan om åtgärdens bestånd. Under kriget förfor ämbetet på nu antytt sätt och underkastade i själva verket beslut om användning av olika tvångsmedel en ingående granskning, förhörde sig vid de regelmässigt förekommande muntliga överläggningarna om behovet av vidtagna åtgärder och den verkan för utredningen, som inträdde, därest en beslutad åtgärd hävdes, etc. Oftast nåddes enighet vid överläggningarna. I särskilda fall torde härigenom tiden för anhållande ha begränsats och någon gång ett anhållande undvikits. Och från kontrollen å censurförfarandet kunna anföras åtskilliga exempel, där den beslutande myndigheten efter förd överläggning med ämbetet självmant återkallade sitt beslut eller begränsade tiden för åtgärden. Det är med dessa erfarenheter för ögonen, som ämbetet anser det kunna sättas i fråga om icke även ur den enskildes synpunkt en mera administrativt betonad myndighet faktiskt kan vara att föredraga såsom kontrollorgan. Samma möjlighet att bringa en sådan myndighets beslut under omprövning som vid klagan över domstols avgörande skulle dock sannolikt icke komma att stå till buds.

Lägges tillsynen å domstolarna, kan tillämpningen, såsom redan antytt, bli ganska växlande. Visserligen är väl sannolikt, att endast ett relativt begränsat antal domstolar komma att syssla härmed, enär den brottsliga verksamhet som avses försiggår endast å vissa platser. Men under alla omständigheter kan vilken domstol som helst komma att få taga ställning till hithörande frågor, och så måste antagas bli fallet med åtskilliga domstolar, kanske även i högre instans. Anförtros uppgiften åt ett enda organ, förvärrar detta så småningom erfarenhet av utredningar av det slag varom här är fråga. Statspolisintendenten har i sin promemoria framhållit »den allmänna kunskap om bakomliggande förhållanden, som är en grundförutsättning för nu ifrågakvarande spørsmåls rätta bedömande». Ämbetet kan för sin del från sin befattning med tillämpningen av de tidigare tvångsmedelslagarna betyga värdet av en sådan allmän kändedom för möjligheten att riktigt avväga de olika intressen som här stå mot varandra.

Förslaget att uppdraga kontrollen över undersökningsledares och åklagares beslut å domstolarna är icke närmare motiverat i promemorian. Det anföres allenast, att övervakningen torde, med anknytning till de grundsatser som tillämpats vid utforningen av rättegångsbalkens tvångsmedelsbestämmelser, böra anförtros åt rätten. Härvid synes emellertid kunna framhållas, att övervakningen skall avse åtgärder på ett tidigt stadium i utredningsarbetet samt att befogenheten därav icke låter sig bedömas med den grad av säkerhet som nu är fallet, då domstolarna taga befattning med tvångsmedlen. Domaren kommer att än mer fjärma sig från sin egentliga uppgift att efter fullständig utredning i en sak på ett objektivt sätt skilja mellan två parter och närma sig den ena partens, åklagarens, eller rent av polisens. Ett tydligt avsteg från en av de viktigaste grundsatserna i rättegångsbalken har också gjorts i förslaget, då bestämmelserna så utformats, att någon förhandling icke skall äga rum i anledning av anmälan om vidtagna åtgärder. Det torde kunna förväntas, att en domare skall känna sig ganska främmande för en prövning allenast på det av åklagaren eller förundersökningsledaren förebragta materialet och även föga tilltalad därav. I själva verket förefaller denna avvikelse från den akusatoriska principen vara ett tecken på att övervakningsuppgiften icke helt väl passar tillsam-

mans med rättegångsbalkens regler. Ur utredningens synpunkt är anordningen åter till fördel, då en förhandling säkerligen skulle kunna allvarligt hämma effektiviteten i polisarbetet och även eljest bli till men för utredningen.

Riksåklagarämbetet förordar, att kontrollen lägges hos justitiekanslern, och understryker särskilt, att kontrollmyndigheten, därest den icke har närmare kännedom om de speciella problem som uppkomma vid bekämpandet av de landsskadliga brotten, saknar möjlighet att tillfredsställande bedöma befo-genheten av en åtgärd, som vidtagits av polis- eller åklagarmyndighet och därför blir benägen att utan vidare godtaga åtgärden. Härigenom förringades enligt ämbetets mening kontrollens värde ur rättssäkerhetssynpunkt. Det kunde vidare ifrågasättas, huruvida icke en kontroll, anordnad i enlighet med lagförslaget, skulle innebära risk för en sådan ur rättssäkerhetssynpunkt icke önskvärd utveckling. Ämbetet framhåller även, att ehuru kontrollen över tvångsmedlens handhavande naturligen främst måste tillgodose rättssäkerheten, borde vid kontrollens utövande även beaktas intresset av att tvångsmedlen verkligen beredde polis- och åklagarmyndigheterna möjlighet till ett effektivt ingripande mot de brott, som här vore i fråga. Det syntes ämbetet icke vara uteslutet, att i ett eller annat fall en domare, som utan att vara tillräckligt insatt i hithörande frågor hade att bedöma befo-genheten av en av polis- eller åklagarmyndighet beslutad tvångsåtgärd, kunde vara benägen att upphäva åtgärden, även om denna vore befogad. Mot en kontroll genom justitiekanslern kunde icke numera, då denne ej längre fungerade såsom högste åklagare, riktas den invändningen, att han icke skulle intaga en i förhållande till åklagarväsendet fullt fri och obunden ställning.

Svea hovrätt har för sin del förordat att kontrollen anförtros överordnad åklagarmyndighet. Hovrätten anser att inga allvarligare principiella invändningar kunna riktas mot rätten såsom kontrollorgan, såvitt angår åtgärder enligt 2, 3 och 4 §§ i den föreslagna lagen. Beträffande den i 1 § föreslagna möjligheten till förlängning av anhållningstiden kunde emellertid starkare invändningar riktas mot övervakning genom rättens försorg. Därmed ålades rätten en prövning av annat slag än som i allmänhet förekomme i den dömande verksamheten. För anhållande krävdes icke, såsom vid häktning, sannolika skäl för misstanke om brottet, och rörande den grad av misstanke, som borde föreligga, lämnade lagen icke annat besked än att fulla skäl till häktning icke vore erforderliga. Enligt grunderna för 24 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken torde det emellertid böra vara så, att det tedde sig sannolikt att häktningsskäl vore för handen vid anhållningstidens slut. En förlängning av tiden finge säkerligen till följd, att anhållande kunde beräknas ske på svagare grunder än då endast normal anhållningstid stode till förfogande. Vidare torde vid prövningen av anhållandet ofta komma att åberopas en hel del omständigheter av polisiär natur, rörande vilka domstolen, om den skulle bedöma grunderna för anhållandet, i brist på ingående kännedom om sådana faktorer bleve hänvisad att fästa avgörande vikt vid allmänna uttalanden i den föreliggande anmälningen.

Rättens prövning bleve därvid ej sällan sådan, att den icke motsvarade krav som eljest ställdes på domstolsavgöranden. Härtill komme att prövningen förutsattes skola ske utan föregående förhandling. Av dessa förhållanden måste dragas den slutsatsen att skäl talade mot att förlägga kontrollen till domstol. Skyldighet för domstolarna att handha ifrågavarande kontroll syntes till och med kunna innebära viss risk för att förtroendet för domstolarna påverkades i ogynnsam riktning.

Statspolisintendenten och förste stadsfiskalen i Göteborg föreslå justitiekanslern såsom kontrollorgan. Den senare medger dock, att ett kontrollförfarande i rättens hand torde vara ägnat att tillgodose såväl allmänhetens som det allmännas intresse. Alternativt justitiekanslern eller riksåklagaren förordas av *överståthållarämbetet och polismästaren i Stockholm*.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt advokatsamfundets styrelse anse, att frågan om kontroll med inslag av medborgarrepresentanter borde prövas. Länsstyrelsen uttalar, att erfarenheterna från tillämpningen av 1940 års tvångsmedelslag otvetydigt gåve vid handen att behov av medborgarinsyn förelåge. Det vore enligt länsstyrelsens mening icke utan vidare klart att den nämnd med vilken statspolisintendenten hade att samråda i frågor av större vikt utgjorde någon säker garanti ur denna synpunkt. Samfundstyrelsen, som ifrågasätter om icke kontrollen kunde anförtros åt en för ändamålet särskilt tillsatt nämnd, bestående av representanter för rättsväsendet samt lekmän, understryker att det icke vore alldeles oundgängligt, att varje åtgärd av polis- och åklagarmyndigheterna bleve föremål för en omedelbar kontroll; det viktigaste vore, att polis- och åklagarmyndigheternas åtgöranden förr eller senare bleve granskade av ett organ, som hade möjlighet att få de föreliggande frågorna allsidigt belysta.

Vad angår den närmare utformningen av ett kontrollförfarande i rättens hand uttalar *Göta hovrätt*, att det beträffande kontroll över åtgärder enligt 1 § i lagförslaget icke funnes någon anledning att avvika från den princip, som i övrigt syntes utmärka de föreslagna kontrollföreskrifterna, eller att kontrollen skulle sätta in så snart en åtgärd vidtoges som ginge utöver vad rättegångsbalken medgäve. Anmälan till rätten borde sålunda göras, om ej häktningsframställning avlåtits sist å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör. *Justitiekanslersämbetet* anser, att därest det remitterade förslagets ståndpunkt i fråga om övervakningen av tvångsmedlens handhavande följdes, det borde tagas under övervägande att införa möjlighet för rätten att i fråga om anhållande föreskriva, att ärendet inom viss tid ånyo skulle anmälas. En liknande tanke kommer till uttryck hos *föreningen Sveriges häradshövdingar*, som uttalar att den misstänkte borde äga samma rätt att när som helst påkalla prövning av beslut om anhållande, som han, därest han häktades, ägde i fråga om häktningsbeslutet. Vål ägde den misstänkte fullfölja talan mot rättens beslut i anledning av undersökningsledarens-åklagarens anmälan, men en rätt för den misstänkte att ånyo få frågan om anhållande prövad i första instans torde leda till ett snabbare

avgörande. En rätt för den misstänkte att påkalla rättsens prövning av beslut om anhållande kunde begränsas så, att den inträdde först efter utgången av viss tid, exempelvis fyra eller tio dagar eller efter det rätten meddelat beslut i anledning av undersökningsledarens-åklagarens anmälan. Ett dylikt stadgande torde dock vara onödigt, om domstolen tillades rätt att uppskjuta handläggningen av prövningsframställning tills undersökningsledarens-åklagarens anmälan inkommit. Föreningen tillägger, att den som drabbades av beslut av undersökningsledare eller åklagare enligt 3 § i förslaget borde äga rätt att påkalla rättsens prövning därav på sätt eljest gällde enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken. Huruvida enahanda rätt borde införas i fråga om förordnande om telefonavlyssning o. dyl. vore däremot mera tveksamt.

I *justitiekanslersämbetets* yttrande har vidare betonats angelägenheten av att de ofta svårbedömda och ömtåliga avgöranden, som krävdes av rätten vid utövande av kontrolluppgiften, komme att träffas av domare med tillräcklig erfarenhet, icke av de unga vikarier, som under vissa tider av året brukade tjänstgöra å domarbefattningar.

Departementschefen.

Vid remiss till lagrådet av ett inom justitiedepartementet upprättat förslag i ämnet anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, bl. a. följande.

»På grund av den under senare tid ökade spänningen i det utrikespolitiska läget har det blivit nödvändigt att på skilda områden vidtaga beredskapsåtgärder. Dessa taga helt naturligt i väsentlig omfattning sikte på förhållandena vid krigstillstånd eller ett med krigstillstånd jämförligt läge. På en del områden är det emellertid nödvändigt att man för närvarande ej endast planlägger med tanke på en krigssituation utan även vidtager åtgärder med direkt syftning på de redan föreliggande förhållandena. Detta lär gälla bl. a. i fråga om skyddet mot spioneri och annan sådan brottslig verksamhet, som hotar rikets yttre eller inre säkerhet. På detta område torde sålunda redan i det nu rådande läget en viss förstärkning av beredskapen vara motiverad. Om den mot rikets säkerhet riktade brottsligheten skulle lämnas alltför fritt spelrum, skulle det för vårt land kunna medföra verkningar av mycket allvarlig karaktär.

Såsom i inledningen antytts ha förberedande åtgärder vidtagits för lösande av de organisatoriska, personella och ekonomiska problem, som sammanhånga med en intensifiering av polisverksamheten för hindrande och uppdragande av spioneri m. m. Även lagstiftningen rörande tvångsmedlen har emellertid, såvitt angår dess tillämpning å förevarande område, befunnits böra överses med hänsyn till de skärpta krav som i det rådande läget måste uppställas. Med anledning härav har inom justitiedepartementet upprättats ett lagförslag, som syftar till att bereda polis- och åklagarmyndigheterna vidgade möjligheter att utnyttja tvångsmedel vid förundersökning rörande brott mot rikets säkerhet.

Vid utformningen av förslaget har hänsyn tagits till erfarenheterna från tillämpningen av tvångsmedelslagarna under det andra världskriget. Införande av en sådan allmän kontroll över kommunikationsmedlen, som då tillämpades, ifrågasattes icke i förslaget, utan detta begränsar sig till individuella ingripanden från de ordinära polis- och åklagarmyndigheternas sida på grundval av misstanke om brott. Med denna begränsning av förslaget har detsamma kunnat utformas såsom tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken, vars regler bli tillämpliga i den mån särbestämmelser ej meddelas. Innebörden av förslaget är i huvudsak, att möjlighet gives till viss förlängning av anhållningstiden samt att på vissa punkter en komplettering göres av bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken rörande beslag och telefonavlyssning.

De representanter för olika partier inom riksdagen, med vilka samråd ägt rum, ha såsom förut angivits funnit, att en dylik lagstiftning bör genomföras, och samma ståndpunkt har nästan genomgående kommit till uttryck i de över förslaget avgivna remissyttrandena. Det synes mig också tydligt, att en lagstiftning enligt förslagets grunder i nuvarande läge är av behovet påkallad. Det är med beklagande jag sålunda på grund av tidsläget anser mig böra föreslå jämkningar i de regler till skydd för den enskildes intressen som nyligen, under allmän anslutning, upptagits i vår nya rättegångsbalk, och jag förstår till fullo de betänkligheter mot förslaget, som ur denna synpunkt anförts av advokatsamfundets styrelse. Hänsynen till rikets säkerhet väger emellertid så tungt att vissa enskilda intressen nödgas vika därför. Jag vill betona den viktiga begränsning som ligger i förslagets anknytning till rättegångsbalkens regler rörande viss grad av misstanke om brott såsom förutsättning för ingripande. Invändningarna mot förslaget med hänsyn till dess verkningar ur rättssäkerhetssynpunkt torde också — vilket har vitsordats av samfundsstyrelsen — förlora i tyngd genom att, såsom i förslaget är avsett, ett särskilt förfarande anordnas för att hålla tillämpningen av lagen under kontroll.

Det är å andra sidan tydligt, att den föreslagna lagstiftningen icke är tillfyllest för ett läge, då krig råder eller allvarlig krigsfara hotar. För en sådan situation måste övervägas mera ingripande åtgärder, bl. a. införande av en mer eller mindre omfattande allmän kontroll över kommunikationsmedlen. Denna fråga är föremål för utredning inom justitie- och inrikesdepartementen.

Jag tillstyrker således, att promemorians förslag, med de jämkningar som framgå av det följande, nu lägges till grund för lagstiftning. Därest en väsentlig avspänning i det utrikespolitiska läget skulle inträda, bör dock återgång ske till den för normala förhållanden avsedda regleringen i rättegångsbalken. I enlighet med promemorians förslag bör därför lagstiftningen få begränsad giltighetstid.

Vad angår frågan å vilka brott den särskilda tvångsmedelslagstiftningen bör göras tillämplig har i den upprättade promemorian utvalts vissa för rikets säkerhet särskilt farliga brott enligt 8, 9 och 19 kap. strafflagen. Brotts-

förteckningen i förslaget upptager sålunda högförräderi (8 kap. 1 §), spioneri (8 kap. 4 och 5 §§), obehörig befattning med hemlig uppgift (8 kap. 6 § första stycket), olovlig underrättelseverksamhet (8 kap. 7 §), uppror (9 kap. 1 §), majestätsbrott (9 kap. 2 §), väpnat hot mot laglig ordning (9 kap. 6 §) samt sabotage (19 kap. 4 §) ävensom försök och förberedelse till dessa brott. I remissyttrandena har icke framförts något förslag om begränsning av den angivna ramen, medan däremot från flera håll påyrkats att utvidgning skulle ske. — — — Däremot synes mig promemorians urval i vissa andra avseenden vara något för snävt. Sålunda torde tillräcklig anledning saknas att från lagstiftningen utesluta tagande av utländskt understöd (8 kap. 10 §) och olovlig kårverksamhet (9 kap. 7 §). I fråga om 19 kap. bör uttryckligen angivas, att lagstiftningen är tillämplig å mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse (1—3 §§), i den mån sådan gärning riktar sig mot egendom eller verksamhet som avses i 4 § och således innefattar sabotagebrott, ehuru 4 § ej åberopas vid brottsrubriceringen.

I promemorian har till en början föreslagits det avsteget från rättegångsbalkens bestämmelser, att fristen för avlåtande av framställning om häktande av anhållen person må, oavsett vad som stadgas i 24 kap. 12 §, förlängas till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne inställdes för förhör. En dylik förlängning av anhållningstiden, som hade motsvarighet i 1940 års tvångsmedelslag, är påkallad av den ofta komplicerade och svårutredda beskaffenheten av de brott varom nu är fråga. — — — Icke heller anser jag mig kunna biträda det av förste stadsfiskalen i Göteborg framlagda förslaget att utan särskilt kontrollförfarande tillåta en mera begränsad utsträckning av tidsfristen för avlåtande av häktningsframställning jämte viss förlängning av den i 23 kap. 9 § rättegångsbalken stadgade tid, varunder någon får kvarhållas för förhör. Promemorians förslag i denna del torde sålunda böra genomföras i oförändrat skick.

På sätt i promemorian förordats bör upptagas en bestämmelse, som utvidgar möjligheten enligt 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken att lägga beslag å meddelanden mellan närstående, så att beslag får äga rum oavsett att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. En motsvarande avvikelse från första punkten, som rör befattningshavare och andra personer som avses i 36 kap. 5 § rättegångsbalken, torde vara mindre angelägen. Frågan härom synes i varje fall ej böra upptagas utan samband med en omprövning av vittneshindren enligt sistnämnda paragraf, en fråga som ej lämpligen bör behandlas i sammanhang med nu ifrågavarande lagförslag.

Jag biträder vidare det i promemorian upptagna förslaget om införande av befogenhet för undersökningsledare och åklagare att meddela förordnande om kvarhållande av försändelse enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken.

— — —

I remissyttrandena ha framkommit förslag om utvidgning av beslagsreglerna i vissa andra avseenden. — — — Vidare kan, såsom från annat håll

framhållits, skyldigheten enligt 27 kap. 11 § första punkten att lämna under rättelse om verkställt beslag i vissa fall vara oläglig för förundersökningen. Frågan om jämkningar i dessa regler torde emellertid få prövas i samband med den förut omförmälda utredningen rörande åtgärder vid en ytterligare skärpning av läget. — — — Bestämmelserna om åtal inom viss tid såsom förutsättning för beslag synas ej påkalla någon ändring. — — —

Frågan hur man skall förfara med kvarhållna eller beslagtagna postförsändelser vid upphävande av åtgärden torde, i den mån särskilda bestämmelser finnas erforderliga, kunna regleras i administrativ ordning. Det är tydligt att det ofta är av stor vikt för förundersökningsarbetet, att åtgärden ej kommer till den misstänktes eller annans kännedom. Något förslag av innebörd att expedieringen av kvarhållna försändelser, som ej bli föremål för beslag, skall kunna inställas anser jag icke böra framläggas.

I fråga om telefonkontroll enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken innebär promemorians förslag utvidgning i flera hänseenden. I likhet med vad som föreslagits beträffande beslag å meddelanden mellan närstående förordas i promemorian, att telefonavlyssning skall få komma till användning i avseende å samtliga med lagförslaget avsedda brott, oavsett att å vissa av dem kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Därjämte skall det enligt förslaget vara tillåtet att inställa eller fördröja expedieringen av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom eller att helt avstänga telefonapparaten. Giltighetstiden för förordnande om telefonkontroll föreslås förlängd från högst en vecka till högst en månad. Slutligen skall förordnande, förutom av rätten, kunna meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Jag vill tillstyrka att reglerna i 27 kap. 16 § rättegångsbalken kompletteras i de angivna hänseendena. — — — Såsom anföres i promemorian torde det understundom kunna vara av betydelse för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller uppgift å telefonsamtal, som utväxlats eller beställts mellan den misstänktes apparat och annan apparat. Med hänsyn till att dylik åtgärd får anses vara av mindre ingripande natur har rätt viss tvekan, huruvida åtgärden förutsätter stadgande i lag eller om frågan kan regleras i administrativ ordning. I anslutning till den ståndpunkt i detta hänseende som numera kommit till uttryck i telefonreglementet torde utlämnande av uppgift å utväxlade eller beställda samtal ej böra medgivas utan stöd i lag. Det föreliggande lagförslaget bör sålunda kompletteras i detta hänseende.

Såsom framhållits i promemorian och starkt understrukits i ett flertal remissyttranden är det angeläget, att polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av de särskilda tvångsmedelsbestämmelserna underkastas en tillfredsställande kontroll. I promemorian har föreslagits, att övervakningen skall handhas av rätten. Detta förslag har i de flesta remissyttrandena lämnats utan erinran, men ett antal instanser har förordat, att kontrollen i stället skulle utövas av administrativ myndighet, antingen — såsom enligt 1940 års tvångsmedelslag i det senare skedet av dess giltighetstid — av

justitiekanslern eller av riksåklagaren, som numera är högste chef för åklagarväsendet. Från några håll har framförts tanken, att granskning skulle äga rum genom en nämnd eller annat dylikt organ med lekmannainslag.

Vid valet av kontrollorgan synes det mig angeläget att så nära som möjligt ansluta till det kontrollsystem som redan finnes i rättegångsbalken. Enligt denna har rätten i stor utsträckning tillagts funktionen att kontrollera handhavandet av de straffprocessuella tvångsmedlen, i den mån det ej förbehållits rätten att redan i första hand meddela beslut därom. Rätten kan sålunda pröva beslut som meddelats av annan än rätten om reseförbud och beslag. Kan husrannsakan antagas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den, hos vilken åtgärden företages, gäller att det ankommer på rätten att meddela förordnandet. Ett uttryck för samma kontrollfunktion utgör föreskriften att anhållningsmyndighet inom viss, ganska snävt angiven tid skall till rätten göra häktningsframställning rörande anhållen person. Kommer häktning sedermera ej till stånd, skall rätten förordna att den anhållne skall frigges. Slutligen må erinras om den allmänna kontroll rätten enligt 23 kap. 19 § och 45 kap. 11 § äger i fråga om förundersöknings fullständighet. Enligt dessa lagrum kan rätten sålunda antingen med anledning av anmälan från den misstänkte eller ex officio vidtaga åtgärd för komplettering av förundersökning. Med den ställning rätten sålunda redan intar synes det ligga nära till hands att anförtro rätten jämväl den kontroll som erfordras i anledning av den nu föreslagna utvidgningen av åklagares och polismyndighets befogenheter med avseende å vissa straffprocessuella tvångsmedel. Härigenom vinnes den säkraste garantien för att rättssäkerhetssynpunkten verkligen blir tillgodosedd vid kontrollen. Mot en domstolskontroll har visserligen invänts, att domstolarna skulle stå främmande för polis- och åklagarmyndigheternas verksamhet och att en enhetlig kontroll skulle främjas genom att granskningen finge ske genom ett centralt administrativt organ. Ehuru dessa invändningar måhända ha ett visst fog för sig, finner jag dem ej vara avgörande. Vad beträffar tanken att införa kontroll genom en medborgarrepresentation vid sidan av företrädare för rättsväsendet är jag i motsats till advokatsamfundets styrelse av den åsikten, att kontrollorganet måste vara i permanent funktion och att därför stora svårigheter skulle uppstå för en dylik nämnd att fullgöra sin uppgift.

På grund av det anförda finner jag övervägande skäl tala för promemorian förslag, att åtgärder, som med stöd av de särskilda tvångsmedelsbestämmelserna vidtagas av undersökningsledare eller åklagare, skola anmälas till rätten, som har att pröva befogenheten av desamma. Självfailet måste tillses, att dessa ärenden vid rätten handläggas av befattningshavare med tillräckliga kvalifikationer. Där fråga är om förlängning av anhållningstiden bör, för beredande av nödig tid för fullständigande av utredningen, anmälningsskyldigheten icke inträda förrän efter en anhållningstid av tio dagar.

Vad angår de närmare formerna för rättens handläggning av dessa ärenden är, såsom jämväl framhållits i promemorian, häradsrätt därvid domför

utan nämnd och rådhusrätt domför med en lagfaren ledamot. I enlighet med vad som uttalats i promemorian bör icke meddelas någon föreskrift om att rätten i anledning av inkommen anmälan skall hålla förhandling. Detta hindrar givetvis ej att rätten, där så finnes påkallat och det kan ske utan att äventyra ändamålet med den åtgärd anmälningen avser, hör den misstänkte eller annan som åtgärden avser. Rätten bör alltid meddela formligt beslut i anledning av inkommen anmälan, även om den anmälda åtgärden lämnas utan anmärkning. Av rättens ställning såsom kontrollorgan följer att den även efter det att beslut meddelats på grund av inkommen anmälan är berättigad att ingripa, eventuellt efter framställning från den misstänkte eller annan som beröres av åtgärden. Rätten torde här böra lämnas frihet att förfara efter omständigheterna, och någon närmare reglering av frågan i lagtexten synes ej erforderlig. — — —

Den i promemorians lagförslag upptagna föreskriften om tillämpning av vissa regler i rättegångsbalken rörande fullföljd av talan mot rättens beslut torde få anses innefatta jämväl hänvisning till motsvarande regler rörande möjlighet för hovrätt att göra ändring i underrätts beslut utan kommunikation av besvären (52 kap. 7 §). En motsvarande bestämmelse bör emellertid upptagas även beträffande verkställighet av rättens beslut (30 kap. 12 §).

Såsom i promemorian föreslagits bör i lagen intagas bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter till lagen.

Lagen torde böra träda i kraft dagen efter det densamma utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gälla till och med den 30 juni 1953.»

Lagrådet.

Justitierådet Strandberg, med vilken *justitierådet Ekberg* och *regeringsrådet Björkholm* instämde, vitsordade till en början behovet av en sådan lagstiftning som åsyftades med det framlagda förslaget. Det borde emellertid tillses, att hithörande bestämmelser — vilka avsåges skola gälla under de förhållanden som nu råda — i görligaste mån utformades så, att de, samtidigt som behovet av ett effektivt förundersökningsarbete tillgodosåges, icke inkräktade på den enskildes rättssäkerhet i vidare mån än som kunde anses nödvändigt och försvarligt. Tillika vore angeläget, att en tillfredsställande kontroll anordnades över polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av de särskilda tvångsmedelsåtgärder, som ställdes till deras förfogande.

Justitierådet Strandberg anförde i fortsättningen.

»Såsom departementschefen framhållit, är en förlängning av den nuvarande anhållningstiden påkallad av den ofta komplicerade och svårutredda beskaffenheten av de brott, varom nu är fråga. Hur långt tiden bör utsträckas kan naturligen vara föremål för delade meningar. Denna fråga sammanhänger nära med spørsmålet om utformningen av den nödiga kontrollen över polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av anhållningsinstitu-

tet. I detta hänseende innebär förslaget, att kontrollen över anhållandet skall åvila rätten.»

Efter att ha redogjort för de i förslaget upptagna kontrollbestämmelserna i fråga om utsträckande av anhållningstidens längd och de skäl departementschefen anfört för att göra rätten till kontrollorgan, yttrade *justitierådet Strandberg* vidare.

»Att de sålunda angivna skälen böra vara avgörande synes riktigt. Såvitt angår de i 3—5 §§ av förslaget omförmälda tvångsmedlen, är intet att erinra mot de i 6 § upptagna kontrollbestämmelserna. Vad däremot beträffar det föreslagna utsträckandet av anhållningstiden synes saken mera tveksam. De invändningar mot att rätten i detta hänseende göres till kontrollorgan, vilka på sätt remissprotokollet utvisar framställts av åtskilliga myndigheter, måste i betraktande av den utformning anhållningsinstitutet erhållit enligt förslaget tillmätas stor betydelse. Särskilt må härutinnan hänvisas till de av justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet och Svea hovrätt avgivna yttrandena. Den prövning, som rätten enligt förslaget har att företaga beträffande ett anhållande, är i själva verket av helt annat slag än den som enligt rättegångsbalken äger rum i anledning av gjord häktningsframställning. Med hänsyn till arten av de brott, om vilka här är fråga, kunna de skäl till misstanke om brott, på vilka anhållandet grundats, ofta vara av den beskaffenheten att de vid den tidiga tidpunkt då rättens prövning skall äga rum ej redovisats eller ens kunnat närmare redovisas i något förundersökningsprotokoll. Vanligen torde, såvida förhandling ej äger rum, rättens prövning bliva inskränkt till en granskning av de skäl, som angivits i den skriftliga annälningen enligt 6 §. Ur rättssäkerhetssynpunkt synes en kontroll i sådana former vara av föga värde, och dess överensstämmelse med rättegångsbalken är allenast skenbar. Det är att märka, att enligt nämnda balk anhållandet icke, såsom fallet är med häktning, beror på rättens prövning. Genom det sätt, på vilket anhållandet reglerats i förslaget, skulle i verkligheten skapas en ny typ av tvångsmedel. För att en effektiv kontroll med tillgodoseende av rättssäkerhetens krav skall kunna utövas från rättens sida, torde det vara ofrånkomligt, att förhandling obligatoriskt äger rum inför rätten. Att på ett så tidigt stadium som det här gäller anordna en sådan förhandling kan emellertid ur andra synpunkter vara olämpligt. En förhandling förutsätter uppenbarligen, att den anhållne eller åtminstone för honom utsedd försvarare är närvarande; och vid förhandlingen måste, om den skall bliva av något värde, materialet från förundersökningen framläggas. Ur utredningens synpunkt kan emellertid vara äventyrligt att på detta stadium förebbringa det material, över vilket polisen förfogar. Det må i detta sammanhang erinras om att enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken tillfälle att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit skall lämnas den misstänkte och hans försvarare först då det kan ske utan men för utredningen.

På nu anförda skäl anser jag mig icke kunna tillstyrka förslaget sådant det i nu förevarande delar utformats. Uti de ovan berörda remissyttrandena

har förordats, att den erforderliga kontrollen skulle läggas å administrativ myndighet. Mot en sådan ordning kan emellertid invändas, att den skulle i hög grad avvika från vad enligt rättegångsbalken gäller om kontrollen över de straffprocessuella tvångsmedlen. Därjämte bör beaktas att kontroll i administrativ väg måste utövas av en central myndighet, vilket kan medföra svårigheter av olika slag i sådana fall, då förundersökning äger rum på mera avlägsna orter. Att förlägga kontrollen till administrativ myndighet torde därför icke böra ifrågakomma, med mindre man ej på annan väg kan nå det syfte som avses med den föreslagna lagstiftningen.

Det synes härutinnan böra övervägas, huruvida man icke, utan förringande av lagstiftningens effektivitet, kan nå en lösning av det föreliggande spörsmålet, vilken — utan att kontroll över anhållandet uppdrages åt rätten — avhjälper de brister, varmed förslaget enligt vad i det föregående sagts måste anses behäftat. Det kan sålunda med fog ifrågasättas, huruvida en så avsevärd förlängning av anhållningstiden som förslaget innebär verkligen är av behovet påkallad. Någon övertygande motivering i detta hänseende synes icke ha förebragts. Såsom redan i det föregående uttalats, är visserligen en förlängning av tiden för anhållandet vid nu ifrågavarande brott av nöden. På sätt framhållits i det av förste stadsfiskalen i Göteborg avgivna remissyttrandet torde emellertid tillräcklig anledning icke föreligga att utsträcka anhållningstiden så mycket som skett enligt förslaget. Vål kunde enligt lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. tiden för kvarhållande av den som misstänktes för brott av där avsett slag utsträckas ända till sextio dagar (tiden förkortades under lagens sista giltighetstid till trettio dagar). En jämförelse med vad sålunda gällde är emellertid missvisande redan av den anledningen att under den tid berörda lag ägde tillämpning häktning tillika innebar inledande av åtal. Enligt nya rättegångsbalken har däremot häktning reglerats såsom ett i förhållande till åtalet fullt självständigt institut, vilket förhållande sammanhänger med att förundersökningen om brottet i regel måste vara avslutad, innan åtalet väckes, och att det ofta är nödvändigt, att den misstänkte berövas sin frihet redan under pågående förundersökning. För bifall till en framställning om häktning erfordras ej att tillfyllestgörande bevisning om att den misstänkte förövat brottet förebringas. Vad som skall styrkas är allenast sådana omständigheter, att han kan sägas vara på sannolika skäl misstänkt för brottet. Häktning kan därför i många fall, särskilt i mera omfattande eller invecklade mål, komma att bestå under lång tid, till dess åklagaren hunnit anskaffa sådan utredning och bevisning, att därå enligt hans mening kan grundas en fällande dom. Vad angår de med förslaget avsedda brotten torde erforderligt rådrum för utredningen före häktningsförhandlingen, åtminstone under nu rådande förhållanden, stå till buds, därest anhållningstiden utsträcker från nuvarande fem till femton dagar. Härmed torde böra kombineras en uppmjukning i annat hänseende av reglerna i rättegångsbalken. Enligt 24 kap. 13 § nämnda balk skall rätten, då framställning om häktning inkommit, så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej mö-

ter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Att utsträcka denna tid synes icke tillrådligt med hänsyn till angelägenheten av att rättens kontrollerande verksamhet träder i funktion inom en ej alltför lång tid efter anhållandet. Däremot synas skäl föreligga att till åtta dagar utsträcka den enligt 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken gällande längsta tiden, fyra dagar, varmed uppskov med häktningsförhandling må äga rum utan den misstänktes begäran. Härigenom skulle åklagarmyndigheten, ifall så erfordras, kunna erhålla ytterligare tid för anskaffande av utredning, innan rätten meddelar beslut i häktningsfrågan.

Jag — som icke har något att erinra mot förslaget i övrigt — hemställer därför *dels* att i 2 § ordet »trettionde» ersättes med »femtonde» samt att till paragrafen fogas ett nytt stycke av det innehåll att i stället för den i 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken stadgade tiden av fyra dagar skall gälla en tid av åtta dagar *dels* att 6 § omformuleras så, att den kommer att avse allenast de fall då undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §.»

Justitierådet Ljunggren anförde, att han i stort sett gillade de av justitierådet Strandberg framförda synpunkterna men att han med hänsyn till föreliggande förhållanden ansåge sig icke böra avstyrka det remitterade förslaget i de av justitierådet Strandberg berörda delarna.

Propositionen.

Efter att ha redogjort för de härovan återgivna yttrandena från lagrådets ledamöter anförde *departementschefen*.

»Det inom lagrådet framlagda förslaget medför i jämförelse med det remitterade förslaget å ena sidan att tiden från anhållandet till dess rätten får ärendet under sin prövning förlänges, medan å andra sidan den tid, inom vilken åklagaren skall vara beredd att avlåta häktningsframställning, förkortas. Detta innebär enligt min mening en mindre tillfredsställande avvägning av effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkterna, vilka båda måste i möjligaste mån tillgodoses. Önskemålet om en förlängning av anhållningstiden upp till trettio dagar för att främja en effektivisering av förundersökningsarbetet vinner starkt stöd av erfarenheterna från sådan brottslig verksamhet, varom här är fråga, och med en betryggande kontroll på ett tidigt stadium synes detta önskemål kunna efterkommas. Beträffande de närmare skälen för mitt ställningstagande till frågan om kontrollens anordnande får jag hänvisa till remissprotokollet. De nämnda lagrådsledamöterna ha särskilt fäst avseende vid att rättens kontroll avses skola utövas utan skyldighet för rätten att hålla förhandling. Kritiken på denna punkt synes emellertid överdriven. Jag vill erinra om att redan enligt rättegångsbalken vissa befogenheter i avseende å tvångsmedlen, som med hänsyn till rättssäkerhetens krav tillagts rätten, bland annat medgivande av telefonavlyssning, ut-

övas utan att förhandling är föreskriven. Vidare vill jag understryka att rätten, såsom framhållits i remissprotokollet, är oförhindrad att höra den anhållne, när rätten finner det påkallat och anser att det kan ske utan att förundersökningsarbetet äventyras. Tydligt är att redan förefintligheten av skyldighet för åklagaren att till rätten redovisa skälen för fortsatt anhållande tvingar honom till försiktighet. Och oavsett om förhandling kommer till stånd eller ej måste det för en misstänkt som blivit anhållen innebära en väsentlig trygghet, att anhållandet står under kontroll av domstol. Den anhållnes krav på rättsskydd synes mig väga tyngre än betänkligheterna ur domstolssynpunkt.

Jag anser mig således böra vidhålla det remitterade förslaget.»

Motionerna.

I motionen II: 481 hemställes »att riksdagen beslutar avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 22». Som skäl för sitt yrkande ha motionärerna bl. a. åberopat, att något påtagligt behov av den föreslagna lagen icke har visats föreligga.

I motionen II: 463 erinras till en början att i fråga om kretsen av brott, å vilka den ifrågasatta lagstiftningen bör göras gällande, har i remissyttrandena framkommit flera förslag om utvidgning i jämförelse med det i departementspromemorian framlagda förslaget. Motionären redogör därefter för de av vissa angivna remissinstanser i detta hänseende föreslagna utvidgningar, för vilka redogörelse lämnats i det föregående. Motionären anser väl befogat att den föreslagna lagstiftningens tillämpningsområde utvidgas i enlighet med de av honom refererade yttrandena samt hemställer, att riksdagen för sin del ville antaga den ändring i lagförslaget, som förordats i nämnda yttranden, och att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext.

I motionen II: 397 hemställes, »att riksdagen ville antaga den ändring i Kungl. Maj:ts förslag till lydelse av 2 och 6 §§ som förordats av lagrådets flesta ledamöter». Till stöd för sitt yrkande ha motionärerna i huvudsak åberopat vad dessa ledamöter anfört samt vidare uttalat.

Departementschefen har icke biträtt det inom lagrådet framförda förslaget. Som huvudskäl har han därvid åberopat att en utsträckning av anhållningstiden till trettio dagar vore påkallad ur utredningssynpunkt. Häremot må framhållas att redan under remissbehandlingen i justitiedepartementet även från åklagarhåll dragits i tvivelsmål huruvida en så stark utökning vore nödvändig. Departementschefen har ytterligare framhållit att kritiken mot den föreslagna kontrollen syntes överdriven. Vad departementschefen i sistnämnda hänseende anfört är emellertid missvisande. I fråga om tvångsmedel, som innebära ett frihetsberövande, skall enligt RB alltid förhandling äga rum. Samma gäller i fråga om flertalet andra tvångsmedel, såsom reseförbud (25 kap. 5 §), kvarstad och skingringsförbud (26 kap. 4 §) och beslag (27 kap. 6 §). De av departementschefen åberopade tvångsåtgärderna, kvarhållande av försändelser samt avhörande av telefonsamtal (27 kap. 9

och 16 §§), äro av helt annan natur. Med hänsyn till dessa tvångsätgårders syfte är förhandling, varvid den misstänkte skulle äga vara närvarande, enligt sakens natur i dessa fall helt utesluten.

I motionen I: 365 uttalas till en början, att lagrådets flesta ledamöter utan fråga hade rätt i sitt påstående att propositionen icke innefattade någon övertygande motivering för att en så avsevärd förlängning av anhållandetiden som föreslagits skulle vara behöflig. Enligt motionärens mening funnes emellertid underlag för en diskussion i denna fråga, nämligen de erfarenheter, som gjordes under andra världskriget. Efter att ha redogjort för vad som vid olika tillfällen gällde om anhållningstidens längd enligt 1940 års tvångsmedelslag och för den här ovan berörda, av parlamentariska undersökningskommissionen lämnade statistik över de tider, under vilka personer suttit anhållna enligt nämnda lag, har motionären, under framhållande av att den kritik, som riktats mot att rätten innan häktningsbegäran inlämnats skulle pröva frågan om en anhållens fortsatta frihetsberövande, vore synnerligen auktoritativ, vidare anfört bland annat.

I ljuset härav synes man kunna uttala att det bör vara tillräckligt med en tid av cirka 30 dagar från anhållandet tills beslut i häktningsfrågan fattas. En inskränkning av den tidslängd, som skulle komma att gälla om propositionen antages, bör alltså kunna ske till nära överensstämmelse med vad de tre lagrådsledamöterna föreslagit.

Då återstår frågan huru en dylik tidslängd skall fördelas mellan perioden före och perioden efter häktningsanmälan. — — —

Lösningen på frågan huru den tidslängd bör fördelas, under vilken en anhållen person får vara berövad sin frihet, innan beslut om häktning måste fattas, bör då sökas i följande riktning. Den period, som får förflyta innan beslut fattas om häktning, bör göras så kort som förhållandena medgiva, så att en kontroll under denna tid från rätten över anhållningsmyndigheterna ter sig jämförelsevis onödig. Den tidsperiod bör i motsvarande mån förlängas, under vilken häktningsfrågan skall kunna hållas öppen sedan häktningsframställning avgivits till rätten. Under denna tid står frågan, om den anhållne fortfarande skall vara berövad sin frihet, under rättens kontroll, och sedan rätten genom häktningsframställningen fått en mera samlad uppfattning av de skäl, som föranlett anhållandet, och de omständigheter, som sedermera yppat sig, har den även fått möjlighet att på ett mera effektivt sätt utöva denna kontroll än som varit möjligt före häktningsframställningen.

På grundval av vad nu angivits får jag framställa följande förslag.

Den tidsperiod, under vilken en person kan få sitta anhållen innan anhållningsmyndigheten skall avlåta en framställning till rätten om hans häktande, bestämmas till 12 dagar. Denna tidsperiod har (prop. s. 29—30) föreslagits av förste stadsfiskalen i Göteborg, som torde ha stor erfarenhet på hithörande område. 12 dagar är icke en längre tid än att en kontroll från rättens sida synes kunna undvaras (jfr i denna fråga samme stadsfiskals yttrande å s. 36 av propositionen). Såsom hittills och såsom förutsatts både i propositionen och av de tre lagrådsledamöter, som ha kritiserat de i propositionen föreslagna reglerna, skall rätten utsätta förhandling inom fyra dagar resp. en vecka sedan den erhållit häktningsframställningen. Uppskov med förhandlingens fortsättande får även utan den misstänktes begäran ske under tio dagar. Efter dessa tio dagar skall beslut fattas om hans häktande

eller lösgivande. Den tid från anhållandet, inom vilken dylikt beslut skall fattas, blir alltså 27 resp. 30 dagar, d. v. s. 12 dagar mindre än som föreslagits i propositionen.

Motionen utmynnar i en hemställan att riksdagen ville göra de ändringar i det framlagda lagförslaget som angivits i motionen.

Utskottet.

Genom propositionen avses att bereda polis- och åklagarmyndigheterna vidgade möjligheter att utnyttja tvångsmedel vid förundersökning rörande brott mot rikets säkerhet och vissa andra därmed jämförliga brott. Förslaget har utformats som tilläggs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalken, vars regler äro tillämpliga i den mån särbestämmelser ej meddelas. Departementschefen har anfört att det syntes honom tydligt att en lagstiftning enligt förslagets grunder i nuvarande läge vore av behovet påkallad; med beklagande har han på grund av tidsläget ansett sig böra föreslå jämkningar i de regler till skydd för den enskildes rättssäkerhet som under allmän anslutning nyligen upptagits i rättegångsbalken. I propositionen betonas, att den föreslagna lagstiftningen icke är tillfyllest för ett läge, då krig eller allvarlig krigsfara hotar, utan att för en sådan situation måste övervägas mera ingripande åtgärder. Det upplyses vidare att denna fråga är föremål för utredning.

I motionen II: 481 anföres, att något påtagligt behov av den föreslagna lagen icke har visats föreligga.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att tidsläget nödvändiggör införandet av regler som möjliggöra att vid bekämpandet av för rikets säkerhet särskilt farliga brott tvångsmedel få tas i anspråk i större utsträckning än som avsetts i rättegångsbalken. Såsom departementschefen vidare anfört väger hänsynen till rikets säkerhet så tungt att vissa enskilda intressen nödgas vika därför. Uppenbarligen böra emellertid de erforderliga reglerna utformas på ett sådant sätt att samtidigt som behovet av ett effektivt förundersökningsarbete tillgodoses, mesta möjliga hänsyn tas till den enskildes rättssäkerhet.

I lagförslaget stadgas till en början att reglerna i detsamma skola tillämpas vid förundersökning angående vissa uppräknade brott av ovan angiven karaktär.

I motionen II: 463 föreslås, att ytterligare brott i de kapitel av strafflagen som uppräknas i förslaget skola medtagas. Motionären har härvid åberopat vissa i propositionen återgivna remissyttranden. Bl. a. har motionären hemställt om en utvidgning av den föreslagna lagstiftningens tillämpningsområde, såvitt anginge de i 19 kap. 6 och 7 §§ angivna brotten — spridande av gift eller smitta samt förgöring — under framhållande av att dessa brott särskilt som led i en biologisk krigsföring kunde medföra samma allvarliga följder som sabotage även i sådana fall, då gärningen i fråga icke riktade sig mot sabotageobjekt som avsåges i 19 kap. 4 §.

De gärningar motionären åsyftar torde icke komma till utförande annat än under krig eller då allvarlig krigsfara hotar. Enligt vad ovan anförts tar den föreslagna lagen icke sikte på sådana situationer, och förevarande paragrafer äro icke avfattade med tanke på just sådana gärningar som motionären avser. Utskottet finner sålunda, att sist omförmälda brott icke böra medtagas i den nu föreslagna lagen.

Enär utskottet anser, att kretsen av brott, å vilka den ifrågasatta lagstiftningen skall göras tillämplig, i görligaste mån bör begränsas, finner utskottet ej heller skäl att i övrigt utöka brottsförteckningen.

Den mest genomgripande undantagsbestämmelsen från rättegångsbalkens regler utgör den i förslagets 2 § angivna möjligheten till förlängning av anhållningstiden. I rättegångsbalkens 24 kap. 12 § stadgas, att anhållningsmyndigheten skall avlåta häktningsframställning till rätten senast å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes till förhör. Enligt förslaget må för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, utan hinder av förenämnda stadgande i rättegångsbalken, med framställningen anstå sist till trettionde dagen. Departementschefen har motiverat förslagets regel om utsträckande av anhållningstidens längd med att detta vore påkallat av den ofta komplicerade och svårutredda beskaffenheten av de brott varom nu vore fråga. Anhållningsmyndigheten skall dock vara underkastad kontroll av rätten. Har häktningsframställning icke avlåtits sist å tionde dagen skall sålunda undersökningsledaren eller åklagaren ofördröjligen hos rätten göra skriftlig anmälan därom med angivande av skälen. Rätten skall skyndsamt upptaga ärendet till prövning och meddela beslut huruvida anhållandet fortfarande skall bestå eller icke. Av rättens ställning som kontrollorgan följer, enligt vad departementschefen anført, att rätten även efter det att beslut meddelats om att anhållandet skall bestå, är berättigad att ingripa, eventuellt efter framställning från den misstänkte. Någon föreskrift om att rätten liksom vid prövning av häktningsfråga skall vara skyldig att hålla förhandling har, med hänsyn till arten av de förundersökningar det här gäller, ej ansetts böra föreslås. Departementschefen har framhållit, att detta givetvis ej hindrar att rätten, där så finnes påkallat och det kan ske utan att äventyra ändamålet med åtgärden, hör den misstänkte.

I motionen II: 397 ha motionärerna på i huvudsak de skäl som anförts av lagrådets flesta ledamöter hemställt om den ändring i förslaget, som förordats av sagda ledamöter. Dessa ha ansett, att en lösning av spørsmålet om utsträckning av anhållningstiden kan vinnas utan att kontroll över anhållandet uppdrages åt rätten, samt därvid uttalat sig för att anhållningstiden utsträcket till allenast femton dagar och att därmed skall kombineras en utsträckning till åtta dagar av den i 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken stadgade längsta tid om fyra dagar varmed uppskov med häktningsförhandling må äga rum utan den misstänktes begäran. Avgörande för lagrådets flesta ledamöters ställningstagande synes i huvudsak ha varit att kontroll, anordnad på sätt föreslagits i propositionen, icke till-

godoser rättssäkerhetens krav och att någon övertygande motivering icke anses ha förebragts för en så avsevärd förlängning av anhållningstiden som förslaget innebär.

I motionen I: 365 framhålles att det torde vara tillräckligt med en tid av omkring trettio dagar från anhållandet tills beslut i häktningsfrågan fattas. Med hänsyn till den berättigade kritik som riktats mot att låta rätten vara kontrollorgan borde den tidsperiod, som finge förflyta innan beslut fattades om häktning, göras så kort som förhållandena medgäve, så att en kontroll under denna tid tedde sig jämförelsevis onödig, och följaktligen bestämmas till tolv dagar. Den tidsperiod under vilken häktningsfrågan kunde hållas öppen, sedan häktningsframställning avgivits, borde i motsvarande mån förlängas på så sätt att uppskov med häktningsförhandling finge även utan den misstänktes begäran ske under tio dagar.

Frågan hur långt anhållningstiden bör utsträckas kan visserligen, såsom lagrådets flesta ledamöter uttalat, sägas hänga nära samman med spörsmålet om utformningen av den nödiga kontrollen över polis- och åklagarmyndigheternas handhavande av anhållningsinstitutet. Avgörande för frågan synes emellertid i första hand vara hur stort behov som kan förefinnas av en sådan förlängning. Därest behov av en längre utsträckning av anhållningstiden anses föreligga, lär det vara ofrånkomligt att anordna kontroll, och därmed framtingas även en lösning av frågan hur en sådan kontroll skall på bästa sätt kunna utformas. Från polis- och åklagarhåll har också påyrkats införande av kontroll.

Vid bedömandet av frågan hur långt anhållningstiden skall behöva utsträckas utgår utskottet från att erforderlig personal för uppdragande och utredande av brott varom nu är fråga ställes till förfogande.

Utskottet, som hört åtskilliga sakkunniga, har kommit till den uppfattningen, att för flertalet fall en förlängning av anhållningstiden till femton dagar skulle vara tillfyllest. Det står emellertid klart för utskottet, att för en del särskilt svåra och invecklade fall, främst sådana som röra högförräderi, spioneri eller sabotage, en anhållningstid av femton dagar icke alltid skulle räcka till för utredning av häktningsfrågan. Även om dessa fall skulle bli få till antalet, kunna de icke desto mindre vara i hög grad farliga för rikets säkerhet. Med hänsyn till sagda brotts speciella karaktär kan utredningen av häktningsfrågan komma att kräva avsevärd tid. Visserligen har väl även vid sådana brott före anhållandet hopsamlats material, som utgör grund för att skäligen misstänka den anhållne för brott även om, såsom torde framgå av förste stadsfiskalens i Göteborg remissyttrande, arten av det brott misstanken gäller icke alltid genast låter sig bestämmas. Arbetet med att förebringa sannolika skäl för att den misstänkte begått visst brott, vilket fordras för häktning, kan likväl erbjuda stora svårigheter. Då det exempelvis gäller att komma en välorganiserad och vitt utgrenad spionliga till livs, kan det bli fråga om att för frambringande av bevis företaga husrannsakan och beslag hos ett flertal personer. Efter som den från vilken beslag sker utan dröjsmål skall underrättas därom, lig-

ger det i sakens natur att samtidigt med att förstnämnda åtgärder vidtagas ett måhända rätt stort antal personer måste anhållas för att icke ändamålet med ingripandet skall äventyras. Arbetet med att sortera och bearbeta ett ofta vidlyftigt material, som åtkommit vid husrannsakan och beslag, kan bli tidsödande. Det kan bli fråga om att undersöka, huruvida ösynlig skrift kommit till användning, att lösa invecklade koder, att översätta ett stort antal skriftliga meddelanden avfattade på främmande språk och att höra ett stort antal personer, ofta med tillhjälp av tolk, för att där- efter kunna sammanställa resultatet av utredningen.

Kunna vid förundersökning rörande brott, om vilka här är fråga, på grund av tidsnöd icke förebringas tillräckliga skäl för häktning, kan det bli nödvändigt att antingen avstå från att anhålla eller, sedan anhållande skett, frigiva för rikets säkerhet måhända mycket farliga personer. I valet mellan att å ena sidan göra anhållningstiden så lång att möjlighet skapas att häkta och småningom oskadliggöra sådana personer, därest de befinnas skyldiga till brott, och att å andra sidan med hänsyn till den enskildes rättsskyddsintresse göra anhållningstiden så kort att utsikterna att få sådana brottslingar oskadliggjorda väsentligt beskäras, kan utskottet icke finna annat än att det första alternativet måste givas företräde. Utskottet anser alltså starka skäl tala för att i särskilda fall medgiva ett utsträckande av anhållningstiden utöver femton dagar. Vid övervägande av hur långt man därvid bör gå har utskottet med stöd av den uppfattning utskottet bi- bringats vid hörandet av sakkunniga och övriga omständigheter blivit övertygat om att en utsträckning av sagda tid ända upp till trettio dagar i vissa fall kan bli erforderlig. En så vittgående förlängning kan dock enligt utskottets mening icke få ske utan att kontroll över anhållandet anordnas. Under förutsättning att i rättssäkerhetens intresse denna kontroll kan anordnas på betryggande sätt finner utskottet jämväl att en sådan förlängning bör kunna medgivas.

Vad angår formen för den kontroll, som i nu nämnt hänseende bör äga rum, har departementschefen bl. a. som skäl för att välja rätten som kontrollorgan framhållit, att det syntes honom angeläget att så nära som möjligt ansluta till det kontrollsystem, som redan funnes i rättegångsbalken. Rätten kunde sålunda pröva beslut som meddelats av annan än rätten om reseförbud och beslag. Ett uttryck för samma kontrollfunktion utgjorde föreskriften att anhållningsmyndigheten inom viss angiven tid skulle till rätten göra häktningsframställning. Vidare erinrade departementschefen om den allmänna kontroll rätten enligt 23 kap. 19 § och 45 kap. 11 § rättegångsbalken äger i fråga om förundersöknings fullständighet. Slutligen förmenade departementschefen, att den säkraste garantien för att rättssäkerhets- synpunkten verkligen bleve tillgodosedd vid kontrollen vunnes genom att anförtro densamma åt rätten.

Förutom lagrådets flesta ledamöter och de motionärer som yttrat sig härutinnan ha åtskilliga remissinstanser anfört betänkligheter mot att göra rätten till kontrollorgan, åtminstone såvitt anginge kontrollen över anhål-

landet. Man har invänt att domstolarna skulle stå främmande för polis- och åklagarmyndighetens verksamhet och med hänsyn härtill och till domstolarnas arbetssätt ansett det lämpligare att lägga kontrollen i händerna på annat organ. I likhet med lagrådets flesta ledamöter har man uttalat, att den omständigheten att rätten icke skulle vara skyldig att hålla förhandling väsentligt reducerade kontrollens värde. Det har vidare uttalats farhågor för att domstolarnas handhavande av en på sådant sätt anordnad kontroll kunde innebära en viss risk för att förtroendet för domstolarna påverkades i ogynnsam riktning. Slutligen har den uppfattningen kommit till uttryck, att kontrollen borde läggas i händerna på ett centralt administrativt organ i syfte att få till stånd en enhetlig praxis vid tillämpningen av den utvidgade tvångsmedelslagstiftningen.

Enligt utskottets mening måste det i och för sig anses följdriktigt att i vissa fall göra rätten till kontrollorgan. Utskottet vill också redan i detta sammanhang uttala att utskottet icke har något att invända mot de föreslagna kontrollbestämmelserna, såvitt angår de i 3—5 §§ av förslaget omförmälda tvångsmedlen. Sagda kontrollbestämmelser anknyta mera direkt till redan förefintliga kontrollregler i rättegångsbalken, och stadgandena i sistnämnda paragrafer innebära mindre långtgående undantag från rättegångsbalkens regler än stadgandet i förslagets 2 § om utsträckande av anhållningstidens längd.

I fråga om kontrollen över utsträckandet av anhållningstiden finner utskottet emellertid att de invändningar, som riktats mot att lägga denna kontroll hos rätten, väga över de av departementschefen framförda skälen för en sådan anordning. Genom att uppdraga kontrollen i detta hänseende åt ett centralt administrativt organ skulle med ett undantag — till vilket utskottet här nedan återkommer — alla dessa invändningar bortfalla, och därjämte skulle vinnas de beaktansvärda fördelar som, enligt vad ovan upptagits, äro förenade med att ett sådant organ utövar kontrollen.

Mot rätten som kontrollorgan har riktats den anmärkningen, att kontrollens värde ur rättssäkerhetssynpunkt väsentligt reducerades, enär rätten icke vore skyldig att hålla förhandling. Det ligger i sakens natur att det icke torde vara möjligt att anordna förhandling i rättegångsbalkens mening inför administrativt kontrollorgan. Däremot torde det icke vara omöjligt att i vissa fall låta den misstänkte eller hans försvarare få framlägga sina synpunkter inför ett sådant organ. Förutom den omständigheten att förefintligheten av kontroll över huvud taget utgör ett starkt skydd för rättssäkerheten kunna som vägande skäl anföras de ovan omtalade betydande fördelar i annat hänseende, som skulle vinnas genom att anförtro kontrollen åt centralt administrativt organ.

Med stöd av det anförda anser utskottet sig alltså böra förorda, att kontrollen över utsträckandet av anhållningstiden anförtros åt ett centralt administrativt organ.

Vid övervägande av vilket organ av denna karaktär som därvid bör komma i fråga synes det utskottet ligga närmast till hands att i likhet med vad som gällde enligt 1940 års tvångsmedelslag låta justitiekanslern utöva denna

kontroll. Justitiekanslern är icke längre högste åklagare. De fördelar som enligt vad ovan upptagits stå att vinna med ett sådant arrangemang äro så stora, att de mer än väl uppväga den av lagrådets flesta ledamöter framförda invändningen, att en sådan anordning i hög grad skulle avvika från vad enligt rättegångsbalken gäller om kontrollen över de straffprocessuella tvångsmedlen. Med hänsyn till de goda kommunikationer det moderna samhället förfogar över, skulle det vidare icke innebära några större svårigheter för en undersökningsledare eller åklagare även på en mera avlägsen ort att snabbt kunna komma i förbindelse med justitiekanslern. I detta sammanhang bör framhållas, att samtliga de brott förslaget avser äro av den beskaffenhet att med undantag för Stockholm åtminstone för närvarande statsåklagare (landsfogde, förste stadsfiskal) i regel skall utföra åtal för brotten samt att sådan åklagare, fortfarande med undantag för Stockholm, i regel torde fungera som undersökningsledare vid förundersökning om sådana brott. I Stockholm handläggas mål om brott av det slag förslaget avser av en åklagare med statsåklagarkompetens. Denne fungerar även som undersökningsledare. I de fall då han ännu icke hunnit övertaga ledningen av förundersökningen handhas denna av en polisintendent med samma kompetens.

Därest det även i ett skärpt läge skulle bli fråga om kontroll över användandet av de ytterligare utvidgningar av tvångsmedlen, som då kunde komma i fråga, förefalla de skäl som nu tala för att tillägga central administrativ myndighet kontrollen än mera vinna i styrka. Utskottet tänker då särskilt på intresset av att åstadkomma enhetlighet i avgörandena och jämväl på de ökade krav, som då kunna ställas på sekretess. Även dessa sist nämnda omständigheter tala för att redan nu utse justitiekanslern till kontrollorgan.

På grund av vad sålunda anförts anser utskottet, att justitiekanslern bör handha kontrollen över utsträckandet av anhållningstidens längd.

Detta ställningstagande föranleder en omarbetning av förslagens kontrollbestämmelser i 6 § i nu nämnt hänseende. Med hänsyn till att utskottet icke har något att erinra mot det sätt, på vilket kontrollen över de genom förslaget i övrigt tillskapade möjligheterna till vidgat utnyttjande av tvångsmedel anordnats, få först nämnda kontrollbestämmelser sin naturliga plats i förslagens 2 §. Enär utskottet, enligt vad som närmare kommer att utvecklas här nedan, anser att kontroll skall sätta in redan när anhållningstiden går utöver nuvarande fem dagar och att ett utsträckande av anhållningstiden under längre tid än femton dagar icke bör komma i fråga utan att mycket starka skäl tala därför, måste sistnämnda paragraf jämväl i övrigt omarbetas.

I likhet med lagrådets flesta ledamöter anser utskottet visserligen att en förlängning av anhållningstiden från nuvarande fem till femton dagar i och för sig bör kunna tillåtas utan kontroll. När nu kontrollen över ett utsträckande av anhållningstiden utöver femton dagar enligt utskottets här ovan uttalade mening skall anförtros åt justitiekanslern, finner utskottet emellertid att, i enlighet med vad som stadgades i 1940 års tvångsmedelslag i dess sist gällande lydelse, en första kontroll bör sätta in redan när an-

hållningstiden går utöver nuvarande fem dagar. Härigenom skulle den enskildes rättsskyddsintressen redan från början kunna tillgodoses.

Enligt sistnämnda stadgande i 1940 års lag skulle, därest någon kvarhölls mer än fem dygn, anmälan därom ofördröjligen göras hos justitiekanslern. Den misstänkte kunde därefter få sitta kvarhållen ända upp till femton dagar från första dagen av kvarhållandet utan att därför fordrades något medgivande av justitiekanslern. Redan det förhållandet att anmälan måste göras till justitiekanslern innebar en viss kontroll, i det att anmälningsskyldigheten befrämjade ökad varsamhet vid lagens tillämpning. Härtill kom att justitiekanslern då fungerade såsom högste åklagare. Eftersom justitiekanslern icke längre utövar nämnda funktion och alltså icke utan stöd av uttrycklig föreskrift kan inverka på en åklagares åtgöranden samt enligt utskottets mening kontroll redan från början bör sätta in, synes det riktigtast att sagda anmälningsskyldighet nu kommer att motsvaras av en skyldighet att inkomma med begäran om anstånd med avlåtande av häkningsframställning.

Den föreslagna lagens kontrollregler i förevarande hänseende böra alltså inledas med en bestämmelse av innehåll att justitiekanslern på begäran av anhållningsmyndigheten äger medgiva förlängning av den tid, inom vilken enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken häkningsframställning senast skall avlåtas, med högst tio dagar. Begäran därom skall göras inom den i nämnda lagrum föreskrivna tiden, och i begäran skola redovisas skälen för anståndet. Det synes ligga i sakens natur att, med hänsyn till den korta tid som kommer att stå justitiekanslern till buds och till att det material på vilket justitiekanslern skall grunda sitt bedömande torde vara ganska knapphändigt, prövningen icke kan göras alltför ingående utan i första hand måste inriktas på en kontroll av att förundersökningen rör brott, varom här är fråga, och att icke sådana omständigheter föreligga att det framstår såsom uppenbart antingen att anstånd icke är behövt på den grund att ytterligare utredning av häkningsfrågan ej erfordras eller att misstanken om brott förefaller helt ogrundad. Även om kontrollen på detta tidiga stadium sålunda icke kan bli så ingående, torde, i likhet med vad ovan anförts i fråga om den i 1940 års lag stadgade anmälan, redan den omständigheten att i begäran skälen för anstånd måste redovisas föranleda ökad varsamhet vid tillämpningen av den föreslagna lagen.

För de fall däremot, då anhållningsmyndigheten anser sig behöva ytterligare anstånd med avgivande av häkningsframställningen, må justitiekanslern icke medgiva sådant anstånd med mindre detta finnes oundgängligen nödvändigt för fortsatt utredning av häkningsfrågan. Till de ovan angivna kontrollbestämmelserna bör alltså vidare fogas en regel av sistnämnda innehåll.

Enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken skall, därest häkningsframställning som där sagts ej göres, den anhållne omedelbart frigivas. För här ovan angivna fall bör ett stadgande av motsvarande innebörd inflyta i den föreslagna lagen. Ett sådant stadgande kan dock icke konstrueras helt i överensstäm-

melse med sagda regel i rättegångsbalken. Det skulle nämligen leda till att en åklagare, sedan hans begäran om anstånd med avgivande av häktningsframställning avslagits, icke hade möjlighet att därefter avlåta häktningsframställning. Eftersom åklagaren självfallet icke skall betagas denna möjlighet, bör stadgandet sålunda utformas på så sätt att om häktningsframställning ej göres inom tid som för varje fall är föreskriven eller, därest begäran om förlängning ej bifalles, senast dagen efter den då anhållningsmyndigheten mottog meddelande därom, skall den anhållne omedelbart frigivas.

Utskottets ställningstagande till frågan om kontrollen över utsträckandet av anhållningstiden föranleder ändring även i förslagens 7 §.

Med den ståndpunkt utskottet intagit finnes icke någon anledning att överväga de i motionerna I: 365 och II: 397 framförda förslagen om utsträckning av den enligt 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken gällande längsta tid, varmed uppskov med häktningsförhandling må äga rum utan den misstänktes begäran. Något önskemål om förlängning av denna tid har ej heller framställts från åklagarhåll.

Mot förslaget i övrigt har utskottet icke något att erinra. Utskottet förutsätter emellertid, att de vidgade möjligheter till beslag, kvarhållande av försändelse och telefonavlyssning m. m., som ställas till undersökningsledarens och åklagarens förfogande, även i fortsättningen komma att handhas av de i det föregående omförmälda, högt kvalificerade befattningshavare med statsåklagarkompetens, vilka det enligt gällande föreskrifter tillkommer att vid förundersökning träffa avgöranden i dylika frågor, och att den vidgade möjlighet, som genom de föreslagna bestämmelserna öppnas att utan i förväg av rätten erhållet tillstånd utnyttja tvångsmedel i nu nämnda hänseenden, icke begagnas utan att, såsom i förslaget angives, verkligt behov därav föreligger.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

A) att riksdagen — med förklaring, att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

L a g

med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Vad i denna lag stadgas skall äga tillämpning vid förundersökning angående

brott som avses i 8 kap. 1, 4 eller 5 §, 6 § första stycket eller 7 §, 9 kap. 1, 2 eller 6 § eller 19 kap. 4 § strafflagen,

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

brott som avses i 19 kap. 1, 2 eller 3 § samma lag, där brottet innefattar gärning varom i 4 § nämnda kap. sägs, försök eller förberedelse till brott som ovan nämnts eller brott som avses i 8 kap. 10 § eller 9 kap. 7 § samma lag.

2 §.

Utän hinder av vad i 24 kap. 12 § rättegångsbalken stadgas om den tid, inom vilken häktningsframställning sist skall avlätas, må för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, med framställningen anstå sist till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § nämnda kap. inställdes till förhör.

På begäran av anhållningsmyndigheten äger justitiekanslern medgiva förlängning av den tid, inom vilken enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken häktningsframställning senast skall avlätas, med högst tio dagar. Begäran därom skall med angivande av skälen göras inom den i nämnda lagrum föreskrivna tiden. Har anstånd medgivits och finnes fortsatt utredning oundgängligen erforderlig, må justitiekanslern på begäran, som göres före anståndstidens utgång, meddela ytterligare förlängning med högst femton dagar.

Göres ej häktningsframställning inom tid som för varje fall är föreskriven eller, därest begäran om förlängning ej bifallits, senast dagen efter den då anhållningsmyndigheten mottog meddelande därom, skall den anhållne omedelbart frigivas.

3 §.

Beslag må läggas å sådant skriftligt meddelande som omförmäles i 27 kap. 2 § andra punkten rättegångsbalken, ändå att å brottet kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

4 §.

Förordnande enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken om kvarhållande av försändelse må, där det kan befaras att inhämtande av rättens beslut skulle medföra sådan tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utredningen, meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. I sådant fall skall anmälan som avses i tredje stycket av samma paragraf

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

göras hos den som meddelat förordnandet; denne har jämväl den prövnings-
skyldighet som där omförmäles.

5 §.

Tillstånd enligt 27 kap. 16 § rättegångsbalken till avhörande av telefon-
samtal må meddelas, ändå att å brottet kan följa lindrigare straff än straff-
arbete i två år.

Finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att expedieringen av
samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den som skäligen miss-
tänkes för brottet eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom,
inställes eller fördröjes eller att telefonapparaten avstänges för samtal eller
att uppgift från telefonanstalt lämnas å samtal, som expedierats eller be-
stälts till och från nämnda telefonapparat, äge rätten, på yrkande av un-
dersökningsledaren eller åklagaren, meddela tillstånd till sådan åtgärd.

Giltighetstiden för tillstånd till avhörande av telefonsamtal eller till åtgärd
som avses i andra stycket må bestämmas till högst en månad från den
dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Kan det befaras att inhämtande av rättens tillstånd till avhörande av te-
lefon-samtal eller till åtgärd som avses i andra stycket skulle medföra sådan
tidsutdräkt eller annan olägenhet, som är av väsentlig betydelse för utred-
ningen, må förordnande om åtgärden meddelas av undersökningsledaren
eller åklagaren.

6 §.

Har i sådant fall som avses i 2 § häktningsframställning ej avlåtits sist å tionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör, eller har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att skäl till fortsatt anhållande icke finnes eller att förordnandet icke bör äga be-

Har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten upphäva förordnandet.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

stånd, skall rätten *meddela beslut om den anhållnes frigivande eller upphäva förordnandet.*

7 §.

I fråga om verkställighet av rättsens beslut enligt denna lag, så ock angående fullföljd av talan däremot skall vad i rättegångsbalken är stadgat för det fall, att rätten i brottmål utlåtit sig angående *häktning eller åtgärd*, som avses i 25—28 kap. samma balk, äga motsvarande tillämpning.

I fråga om verkställighet av rättsens beslut enligt denna lag, så ock angående fullföljd av talan däremot skall vad i rättegångsbalken är stadgat för det fall, att rätten i brottmål utlåtit sig angående åtgärd, som avses i 25—28 kap. samma balk, äga motsvarande tillämpning.

8 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till och med den 30 juni 1953.

B) att motionerna I: 365 samt II: 397, 463 och 481 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1952.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Ahlqvist, Olofsson, Lodenius, Cassel, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Göransson och Franzén;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Lindberg, Landgren, Håstad, fröken Öberg, herr Svensson i Stenkyrka och fru Gärde Widemar.

Reservationer:

1) av herr *Håstad* beträffande vissa delar av utskottets motivering.

2) av fru *Sjöström-Bengtsson*, herr *Göransson* och fru *Gärde Widemar*, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget innebär avsevärda begränsningar i det rättsskydd som vid antagandet av rättegångsbalken ansetts böra tillkomma den enskilde i förhållande till polis- och åklagarmyndigheterna. Såsom departementschefen framhållit måste allvarliga betänkligheter inställa sig mot att så kort tid efter rättegångsbalkens antagande och den omsorgsfulla och ingående prövning som därvid ägnades dessa frågor rubba den då gjorda avvägningen. Denna avvägning överensstämmer i sina huvudlinjer med den, till vilken de västeuropeiska staterna i allmänhet sedan lång tid tillbaka anslutit sig; den innebär icke större inskränkningar i polis- och åklagarmyndigheternas befogenheter än som i motsvarande fall gälla enligt lagstiftningen i andra med oss jämförliga länder. De nu antydda betänkligheterna vinna ännu mera i styrka, då såvitt upplysts icke något av de åsyftade länderna ansett sig på grund av nu rådande tidsläge böra genomföra en särslagstiftning av förevarande karaktär.

Här må ock erinras om att i artikel 5 i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna bl. a. stadgas, att envar, som är arresterad eller berövad sin frihet såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott, ofördröjligen skall ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag beklåtts med domsmakt, och skall vara berättigad till rättegång inom skälig tid. Sverige har enligt riksdagens beslut anslutit sig till denna konvention och ratificerat densamma den 4 februari 1952.

Vid bedömande av denna lagstiftningsfråga bör enligt utskottets mening särskilt beaktas, att även den enskildes rättssäkerhet utgör ett samhällsvärde av grundläggande betydelse. Rikets säkerhet och den enskildes rättssäkerhet till person och egendom äro till sin natur icke att anse såsom motstridiga intressen. Tvärtom äro de enligt demokratisk uppfattning mycket nära beroende av varandra. Med förlust av rättssäkerhet förlorar samhället ett av de oförytterliga värden, som uppbar den demokratiska samhällsbyggnaden; en sådan förlust kan endast leda till försvagande av folkets motståndskraft mot de inre eller yttre påfrestningar som kunna komma att övergå vårt land. Det bör vara uppenbart, att hänsynen till rikets yttre säkerhet ej får drivas så långt, att den inre säkerheten upppoffras.

Av vad nu anförts framgår, att en rubbning av den i rättegångsbalken verkställda avvägningen mellan den enskildes rättsskydd samt polis- och åklagarmyndigheternas befogenheter är en i hög grad allvarlig fråga. Härvid måste särskilt ihågkommas, att en sådan rubbning — även om den till en början är av begränsad omfattning — lätt kan komma att leda till en

uppluckring av den allmänna rättsuppfattningen på detta område; det första ingreppet kan befaras komma att följas av andra, mera långtgående.

I motionen II: 481 anföres, att något påtagligt behov av den föreslagna lagen icke har visats föreligga.

I lagförslaget — — — (lika med utskottet) — — — angiven karaktär.

I motionen II: 463 — — — (lika med utskottet) — — — 19 kap. 4 §.

De gärningar — — — (lika med utskottet) — — — föreslagna lagen.

Enär utskottet — — — (lika med utskottet) — — — utöka brottsförteckningen.

Den mest — — — (lika med utskottet) — — — den misstänkte.

I motionen II: 397 — — — (lika med utskottet) — — — förslaget innebär.

I motionen I: 365 — — — (lika med utskottet) — — — tio dagar.

Utskottets betänkligheter rikta sig särskilt mot den i propositionen föreslagna utsträckningen av anhållningstiden från nu högst fem dagar till trettio dagar. I denna del rör propositionen vid en av kärnpunkterna i all rättsordning, skyddet för den enskildes frihet.

Såsom framhållits i motionen II: 397 kan en så betydande utsträckning av anhållningstiden leda till att anhållande komme att äga rum på väsentligt svagare grunder än som överensstämmer med bestämmelserna i 24 kap. 5 § rättegångsbalken. Ur denna synpunkt utgör den nu gällande korta anhållningstiden, såsom framhållits i förarbetena till rättegångsbalken, en ytterst betydelsefull garanti för den enskildes rättssäkerhet. För ett så långt gående försvagande av denna garanti som förordats i propositionen måste enligt utskottets mening påvisas övertygande skäl. Lika litet som lagrådets majoritet kan utskottet finna att sådana skäl förebragts. Såsom framgår av det föregående hyser utskottet starka betänkligheter mot varje förlängning av anhållningstiden; med hänsyn till nu rådande förhållanden har utskottet dock icke velat motsätta sig en provisorisk förlängning till högst femton dagar.

I fråga om den i propositionen föreslagna kontrollen under anhållningstiden har departementschefen bl. a. som skäl för att välja rätten som kontrollorgan framhållit, att det syntes honom angeläget att så nära som möjligt ansluta till det kontrollsystem, som redan funnes i rättegångsbalken. Rätten kunde sålunda pröva beslut som meddelats av annan än rätten om reseförbud och beslag. Ett uttryck för samma kontrollfunktion utgjorde föreskriften att anhållningsmyndigheten inom viss angiven tid skulle till rätten göra häktningsframställning. Vidare erinrade departementschefen om den allmänna kontroll rätten enligt 23 kap. 19 § och 45 kap. 11 § rättegångsbalken äger i fråga om förundersöknings fullständighet. Slutligen förmenade departementschefen, att den säkraste garantien för att rättssäkerhetssynpunkten verkligen bleve tillgodosedd vid kontrollen vunnes genom att anförtro densamma åt rätten.

Förutom lagrådets — — — — (lika med utskottet) — — — — utvidgade tvångsmedelslagstiftningen.

Enligt utskottets — — — — (lika med utskottet) — — — — anhållningstidens längd.

I fråga — — — (lika med utskottet) — — — utövar kontrollen.

Mot rätten — — — (lika med utskottet) — — — administrativt organ.

Med stöd — — — (lika med utskottet) — — — administrativt organ.

Vid övervägande — — — (lika med utskottet) — — — samma kompetens.

På grund av vad sålunda anförts anser utskottet, att justitiekanslern bör handha kontrollen över utsträckandet av anhållningstidens längd.

Detta ställningstagande — — — (lika med utskottet) — — — 2 §.

Utskottet finner att, i enlighet med vad som stadgades i 1940 års tvångsmedelslag i dess sist gällande lydelse, en första kontroll bör sätta in redan när anhållningstiden går utöver nuvarande fem dagar. Härigenom skulle den enskildes rättsskyddsintressen redan från början kunna tillgodoses.

Enligt sistnämnda — — — (lika med utskottet) — — — av häktningsframställning.

Den föreslagna — — — (lika med utskottet) — — — föreslagna lagen.

Enligt 24 kap. — — — (lika med utskottet) — — — omedelbart frigivas.

Av utskottets ståndpunkt till anhållningstidens längd följer, såsom ovan anförts och i överensstämmelse med vad inom lagrådet förordats, att häktningsframställning skall avlåtas senast å femtonde dagen, i stället för som föreslås i propositionen å trettonde dagen. Härmed torde, såsom tillstyrks av lagrådet, kunna kombineras en uppmjukning i annat hänseende av reglerna i rättegångsbalken. Enligt 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken kan rätten på framställning av åklagaren medgiva uppskov vid häktningsförhandling under högst fyra dagar. Utan att kontrollkravet nämnvärt eftersättes, bör det vara möjligt att för svårutredda fall utsträcka denna tid till åtta dagar.

Utskottets ställningstagande — — — (lika med utskottet) — — — 7 §.

Mot förslaget — — — (lika med utskottet) — — — därav föreligger.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

A) att riksdagen — med förklaring, att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga följande förslag till

L a g

med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

(Lika med Kungl. Maj:ts förslag till 1 §.)

2 §.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Utän hinder av vad i 24 kap. 12 § På begäran av anhållningsmyndig-
rättegångsbalken stadgas om den tid, heten äger justitiekanslern medgiva

(Kungl. Maj:ts förslag:)

inom vilken häktningsframställning sist skall avlätas, må för den ytterligare utredning av häktningsfrågan, som finnes oundgängligen erforderlig, med framställningen anstå sist till trettionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § nämnda kap. inställdes till förhör.

(Utskottets förslag:)

förlängning av den tid, inom vilken enligt 24 kap. 12 § rättegångsbalken häktningsframställning senast skall avlätas, med högst tio dagar. Begäran därom skall med angivande av skälen göras inom den i nämnda lagrum föreskrivna tiden.

Göres ej häktningsframställning inom tid som för varje fall är föreskriven eller, därest begäran om förlängning ej bifallits, senast dagen efter den då anhållningsmyndigheten mottog meddelande därom, skall den anhållne omedelbart frigivas.

I stället för den i 24 kap. 15 § första stycket rättegångsbalken stadgade tid av fyra dagar gälla en tid av åtta dagar.

3—5 §§.

(Lika med Kungl. Maj:ts förslag till 3—5 §§.)

6 §.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

Har i sådant fall som avses i 2 § häktningsframställning ej avlåtits sist å tionde dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken inställdes till förhör, eller har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att skäl till fortsatt anhållande icke finnes eller att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten meddela beslut om den anhållnes frigivande eller upphäva förordnandet.

(Utskottets förslag:)

Har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 3 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 4 eller 5 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten upphäva förordnandet.

7 §.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

I fråga om verkställighet av rät-
tens beslut enligt denna lag, så ock
angående fullföljd av talan däremot
skall vad i rättegångsbalken är stad-
gat för det fall, att rätten i brott-
mål utlåtit sig angående *häktning*
eller åtgärd, som avses i 25—28 kap.
samma balk, äga motsvarande till-
lämpning.

(Utskottets förslag:)

I fråga om verkställighet av rät-
tens beslut enligt denna lag, så ock
angående fullföljd av talan däremot
skall vad i rättegångsbalken är stad-
gat för det fall, att rätten i brott-
mål utlåtit sig angående åtgärd, som
avses i 25—28 kap. samma balk, äga
motsvarande tillämpning.

8 §.

(Lika med Kungl. Maj:ts förslag till 8 §.)

Denna lag — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — juni 1953.

B) att motionerna I: 365 och II: 397, i den mån de icke
kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan under A)
hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;
samt

C) att motionerna II: 463 och 481 icke måtte föranleda
någon riksdagens åtgärd.

3) av herr *Branting*, som anslutit sig till den under 2) här ovan upptagna
reservationen utom såvitt framgår av följande av honom avgivna yttrande:

Såsom en allmän motivering till det föreliggande lagförslaget har departe-
mentschefen — med anslutning till uppfattningen hos vissa representanter
för olika partier inom riksdagen, med vilka samråd ägt rum — uttalat föl-
jande: »Det synes mig också tydligt, att en lagstiftning enligt förslagets
grunder i nuvarande läge är av behovet påkallad. Det är med beklagande jag
sålunda på grund av tidsläget anser mig böra föreslå jämkningar i de regler
till skydd för den enskildes intressen som nyligen, under allmän anslutning,
upptagits i vår nya rättegångsbalk, och jag förstår till fullo de betänklig-
heter mot förslaget, som ur denna synpunkt anförts av advokatsamfundets
styrelse. Hänsynen till rikets säkerhet väger emellertid så tungt att vissa en-
skilda intressen nödgas vika därför.»

Utskottet har i sin tur anslutit sig till departementschefens anförda stånd-
punkt.

Jag kan icke dela den synpunkt på »tidslägets» krav, som sålunda kom-
mit till uttryck. I likhet med advokatsamfundets styrelse (se prop. s. 27)

anser jag en lagstiftning enligt den kungl. propositionens grunder betänklig samt ifrågasätter behövligheten *under rådande förhållanden* av en lagstiftning, innebärande bestämmelser mot vilka ur rättssäkerhetssynpunkt vägnade erinringar kunna framställas.

Med den ändring av den kungl. propositionen, som föreslagits av utskottets majoritet, ha dessa erinringar enligt min mening ingalunda förlorat sin tyngd.

Om riksdagen bifaller den av fru Sjöström-Bengtsson m. fl. avgivna reservationen skulle därmed förvisso följa en förbättring på en betydelsefull punkt, varför jag också velat partiellt biträda denna reservation. Kvar skulle emellertid stå en tredubbling av den nu enligt rättegångsbalken medgivna anhållningstiden, innan häktningsframställning måste göras, samt därtill de genom lagen utvidgade bestämmelserna angående telefonavlyssning och postkontroll.

Då tidsläget och de osäkra utrikespolitiska förhållandena återopas såsom yttersta grund för den föreslagna lagstiftningen vill jag tillåta mig anföra, att situationen torde kunna sägas vara enahanda i alla västeuropeiska stater — i varje fall torde icke Sverige enligt min syn ligga längre ut i farozonen än exempelvis Norge, Danmark, England, Holland, Belgien eller Frankrike. Såsom i fru Sjöström-Bengtssons m. fl. reservation framhållits har ingen av de västeuropeiska staterna emellertid ansett tidsläget så kritiskt, att ett mer eller mindre prononcerat undantagstillstånd för den normalt gällande rättsordningen ansetts nödvändigt att införa. Den nu riksdagen förelagda lagen, med sina från rättegångsbalken avvikande, ur rättssäkerhetssynpunkt betänkliga bestämmelser, är enligt vad inför utskottet upplysts unik i Väst-europa. Det vore beklagligt om denna säregna lags försättande i kraft under nuvarande förhållanden skulle kunna utomlands betraktas som en återspeglning av att Sverige icke blott geografiskt utan också på rättslivets område och i fråga om den administrativa maktsfärens utsträckning befinner sig i ett mellanläge mellan öst och väst.

Under allt beaktande av att det nu föreliggande lagförslaget så att säga endast utgör första etappen och alltså *icke* innefattar de tvångsmedels- och övriga bestämmelser, som avses skola införas under ett eventuellt ytterligare skärpt utrikespolitiskt läge, synes det mig likväl icke kunna bestridas att ett ikraftträdande av lagen — sådan den nu kommer att i ena eller andra versionen föreligga — skall ge ett starkt uttryck för den svenska riksdagens uppfattning om det aktuella tidsläget — med andra ord om faran för ett tredje världskrig. Vad sålunda skall förekomma är i viss mån alarmerande. Att en stat, där man berömmar sig av att äga en uråldrig rättskultur och där man satt friheten och den individuella rättssäkerheten mycket högt, nu anser det utrikespolitiska läget vara så hotfullt, att »hänsynen till rikets säkerhet» måste överväga vad departementschefen kallat »vissa enskilda intressen», kommer säkerligen att observeras utanför vårt land. Det är att befara att det steg som nu tillrådes riksdagen att taga, kommer att få beklagliga återverkningar, bl. a. i våra skandinaviska broderländer, och sålunda ytterligare

med några grader skruva upp den allmänna krigshysterien, till men för ansträngningarna att nå fram till en internationell avspänning. Givetvis motverkas dessa ansträngningar också av det florerande, allmänna spioneriet.

Jag delar den första lagutskottets uppfattning, som uttalades under vårriksdagen 1951 och varav konklusionen blev, att det under nuvarande osäkra förhållanden är angeläget, att de lagstiftnings- och andra åtgärder, som i händelse av en ytterligare skärpning av det internationella läget bleve erforderliga, skola redan nu *förberedas*. I enlighet därmed har jag förmenat, att en *beredskapslagstiftning* nu bör komma till stånd, men att med tillämpningen av denna lagstiftning bör anstå till dess att förhållandena så ofrånkomligen påkalla. Jag anser därför att den föreslagna lagen bör inledas med en bestämmelse som ger lagen sådan karaktär.

Med åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa,
att riksdagen måtte antaga följande förslag till

L a g

med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—8 §§ stadgas skall äga tillämpning.

2 §.

(Lika med utskottets förslag till 1 §.)

3 §.

(Lika med de under 2) upptagna reservanternas förslag till 2 §.)

4 §.

(Lika med utskottets förslag till 3 §.)

5 §.

(Lika med utskottets förslag till 4 §.)

6 §.

(Lika med utskottets förslag till 5 §.)

7 §.

Har undersökningsledaren eller åklagaren förordnat om beslag med stöd av 4 § denna lag eller förordnat att sådant beslag skall bestå eller meddelat förordnande jämlikt 5 eller 6 §, skall skriftlig anmälan därom, med angivande av skälen, ofördröjligen göras hos rätten, som har att skyndsamt upptaga ärendet till prövning. Finner rätten att förordnandet icke bör äga bestånd, skall rätten upphäva förordnandet.

8 §.

(Lika med utskottets förslag till 7 §.)

9 §.

(Lika med utskottets förslag till 8 §.)

Denna lag träder i kraft dagen efter den då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till och med den 30 juni 1953. *Förordnande som i 1 § sägs skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.*
